Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...тэмнай 1921 оной ...риин 21-һээ гарана. | № 276 (18599) | 1990 оной декабриин 1, суббото | Сэн 3 мүп.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд

РОССИН ХҮДӨӨ НЮТАГУУДЫЕҺЭРГЭЭХЭ

...нютагуудай ажабай-... һэргээхын, хүнүүдтэ ...йдалай гэмгүй һайн эр-... хэсэлнүүдые байгуулхын, ... ажахын үйлэдбэриие ...рүүлхын тула нэн түрүүн ...хэ хэрэгтэйб? Арадай ...алнууд энээн тухай үнэн ...өө хөөрэлдэбэ. Нояб-... 29-дэ Россин хүдөө ню-...ые һэргээхэ ба агропро-...енна комплексые хүг-... программа тухай асуу-...тосхоной социальна хүг-... тухай хуулиин проект ... үгэ хэлэлгэ үргэлжэл-...байгаа.

...ин парламентын дурад-... программада эгээл ехэ ...ал хандуулхаар гэһэн һа-... олонхи депутадууд хэ-... Хүдөө нютагуудта зорюу-...аг капитальна һомолол-...ые ехэ болгохо, техни-...арилгын материалнуудые ...ериально-техническэ бү-...хэсэлнүүдые олоор эль-... хэрэгтэй. Газарта ёһотой ... бусааха гэшэ гол шу-...

...лайнгаа үрэ дүнгүүдһээ ...анги байһан ушарта ёһо-...энэй мэдэрэлые таряа-... бусаахын аргагүй гэ-...олохон депутадууд онсо-...тэмдэглэбэ. Газарай ре-... тухай хуули энэ зорил-... шиидхэлгэдэ туһа болохо ...эй. Республикын эрхэтэн ... хуулиин үндэһөөр ...гөө, имагтал өөрынгөө ...ай эзэниинь болохо ар-... байха болоно. Ондоо-... хэлэхэдэ, газар тушаа ... зөөри тогтоогдоно.

... бодол тушаа съезд дээ-...анга үгэ буляалдаанууд ... бэшэ болобо. Нэгэ за-... эдэ үгэнүүдһээ айна, ... буруушаана. Нүгөөдүү-... болгоомжолжо, энэ асуу-... зайсана. Газарые үм-... зөөри болгохо хэрэгтэй, ...жэл эдеэ хоолоор хан-... асуудалые шиидхэжэ бо-... гэжэ бэшэ хүнүүдынь ...ško.

...эгтэй дашарамдуулан, ...эй Министрнүүдэй Со-... Түрүүлэгшын элидхэл-... журнүүдые үшөө дахин ... дуран хүрэнэ. Тэрэ ... онсолон тэмдэглээ һэн. ... ойрын сагта таряашадай ...нүүд (үмсын газарай ...эзэд уншагты) хүдөөгэй ...мникодо үлэмжэ булюу ... дүүргэхэ гэжэ бодохо ... һаа, буруу. Колхоз, сов-...д продукци гол түлэб ...бэрилдэг зэндаа байха. ...ы эрхилхэдэнь адли тэг-...рга боломжонуудые ол-гохын тула правительство бүхы юумэ хэхэ зэргэтэй. Мүнөөнэй шатада колхоз, совхозууд, кооперативууд, таряашадай ажахынууд зэргэ оршохо. Тиин хуулиин ба экономическа адли тэгшэ эрхые наринаар сахин, тэдэнэр хоорондоо мүрысэжэ байг лэ».

Бидэ газар саг зүүраар хэрэглэдэг байгаабди, тиимэһээ зээгүй үлөө гэжэ Хойто Осетиин Кировэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **Т. В. Казиев** хэлэбэ. Тэрэнэй үрэжэл, экологическа байдал муудаа. Газар худалдаха ябадал олон хүниие айлгана. Үмсын газарай эзэдэй хоорондо бэшэ, харин имагтал гүрэнэй ба ямаршье эрхэтэнэй, коллективэй хоорондо газар худалдажа болохо. Тиихэдээ газарай сэн үнэтэй байха ёһогүй. Иимэ ушартал хонжоо наймаанай зүйл болонгүй, продукци үйлэдбэрилэгшын зөөри болохо, Правительство одоошье фермернүүдтэ хандаба гэжэ Москва шадарай «Заветы Ленина» совхозой директор **М. И. Лапшин** правительствые дэмжэбэ. Гэбэшье һайса бодожо үзэгдөөгүй шиидхэбэринүүдые абалгаһаа һэргылбэ. 250 мянган фермернүүдтэй болохо гэһэн түсэб бии болобо. Тэдэнэй түбхинэхын тула 1 миллиард түхэриг хубаарилха шиидхэбэри абтаа. Нэгэ фермертэ дунда зэргээр 40 мянган түхэриг хүртэхэ болоно. Энэнь бага. Иимэ мүнгөөр гансал гэр барижа болохо. Харин техникэ, үтэгжүүлгэ, үрэһэ хүрэнгэ ямар мүнгөөр худалдажа абаха болоноб. Баруунай гүрэнүүдтэ гэр бүлын фермэ эмхидхэлгэдэ 1 миллион доллар үгтэдэг гээд жэшээ харуулаа. Ажахы эрхилэлгын энэ түхэл янзын бүхэю һайн талануудые харуулха 25 мянган фермэнүүдтэй болобол, дээрэ бэшэ гү. Ерээдүйн фермернүүдые бэлдэхэ тухай хэлэхэдээ, Швециин дүй дүршэл харуулаа. 40 неделиин һуралсалай курса гараһан хүнүүд лэ газар дээрэ ажаллаха эрхэтэй болодог. Манаидашье иимэ гурим тогтоохо хэрэгтэй. Газар нюдэ балай тараажа болохогүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Фермернүүдэй, колхоз совхозуудай, агропромышленна бусад эмхидхэлнүүдэй амжалтатайгаар ажаллажа байһан тухай гэршэлһэн олон жэшээнүүдые үгэ буляалдаанда хабаадаһан олон хүнүүд харуулаа. Ажахынь ажал ябуулгада хамаарангүй, харин эрдэм ухаанай талаар зүбшэл заабаринуудаар, материал болон техникээр туһалдаг, хүнүүдтэ анхаралтайгаар хандадаг газарта хэрэгүүдынь урагшатай байна.

Колхоз, совхозуудые мартахань эртэ, албадан захиралгын эрхэ байдалда тэдэнэй бодото арга боломжонууд хүсэдөөр харуулагдаагүй гэжэ бэеэ даагаад хүдэлдэг болоһон ёһотой зээд үнэншэмөөр харуулна.

Референдум үнгэргэнгүйгөөр таряашадаи асуудалнуудаар шухала шиидхэбэринүүдые абаха ябадалһаа Россин Аграрнигуудай холбооной түрүүлэгшэ, СССР-эй арадай депутат съездэдэ уригдаһан **Б. А. Стародубцев** һэргылбэ.

Мүнөөнэй экономическа харилсаануудай үедэ ажахынууд эсэслэн үгырхэ болоно гэжэ Ярославска областиин «Север» колхозой директор **Г. Е. Константинов** тоолоно. Агропромышленна комплексын предприятинуудай ашаг олзодо 30 процент хүрэтэр налог тохолгые ондоогоор яажа ойлгохо ёһотойб. Социальна страхованиин ба пенсиин жасада 20 процент түлбэри оруулха болоно. Таряашадай салинда 13 процент доходой налог тохогдохо болоно. Ажахынуудай гүрэндэ түлэхэ үри шэриие түлэлгые хойшолуулһанай түлөө 11 процент ашаг олзоһоонь абаха гээд хараалһан хуулиин акт огто бодожо үзэгдөөгүй. Энэнь ажалай түлбэридэ хэгдэһэн гаргашануудһаа хоёр дахин шахуу ехэ болоно.

Транспорт хэрэглэһэнэй түлөө 1 процент хүрэтэр түлэгдэхэ, ажахынуудай мүнгөөр бодхоогдожо байһан объектнүүдэй барилгын болзорые хойшолуулһанай, ашаанай автомашинануудые арбан жэлһээ дээшэ ашаглаһанай түлөө баһал нэгэ процент тухайтай яла тохохоор хараалагдана. Харин автомашинануудта гамтайгаар хандадаг, арба гаран жэл соо һайнаар ашаглаһан ажахынуудта мүнгэ нэмэжэ түлэхэ ёһотой гээд, Краснодарска хизаарай «Восход» гэһэн адуу үсхэбэрилгын заводой директор **Н. И. Макин** хэлэбэ.

Дэлгүүрэй харилсаануудай эрхэ байдалда саг үргэлжэ иимэ татабари хэжэ байхада, ажахынууд бирахагүй, панхаруутаха. Юу хэхэ ёһотойб? Минфинэй иимэрхүү эрилтэнүүдые багадхаха, илангаяа шэлжэн оролгын үедэ — хүдөө нютагуудай ёһотойгоор тооложо, экономическа талаар ажахыгаа зүбөөр эрхилжэ һуража байхада, ажахынуудта экономическа талаар ехэ сүлөө олгохые үгэ хэлэгшэд дурадхаба.

Хүдөө ажахын ба промышленна продукциин сэнгүүдые адлидхаха ондоо, баһал шухала асуудал нэрлэгдээ. Хүдөө нютагуудта хэрэглэгдэдэг промышленна продукциин сэнгүүдэй хойноһоо гүрэн түрын зүгһөө ямаршье хиналтын хэгдэдэггүй дээрэһээ ажахынууд үгырнэ. Эдэ сэнгүүд саг үргэлжэ нэмэдэг. Дагестанай Совминай Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо **М. М. Абдулбасиров**, Смоленскэ областиин «Правда» колхозой түрүүлэгшэ **А. А. Бобиков** болон бусад энээн тухай хэлээ. Депутат А. А. Бобиковой һанамжын ёһоор, иимэ зохихогүй байдал зайсуулхын тула РСФСР-эй Верховно Соведэй дэргэдэ сэнгүүдые гуримшуулха талаар комисси байгуулха шухала.

Иимэ асуудал баһал шангаар табигдаа. Дэлгүүрэй харилсаануудай эрхэ байдалда ажахынууд хоорондын харилсаанууд, хамжаан инфраструктура, продукци болбосоруулан бүйлуулгын ба хадагалалгын баазануудые байгуулга шухала удха шанартай. Ургуулагдаһан ургасын хосорһон тухай жэшээнүүд, харуулагдаа. Болбосоруулан бүйлуулгын заводуудые, элеваторнуудые, юумэ хүргэдэг газарнуудые шэнэдхэн заһаха ба бариха эрилтэ табигдана. Тиигэбэл хаа хаанагүй үйлэдбэриин ашаг үрые эрид дээшэлүүлхэ, продукциин гээлтэ хоролтодо орохо ябадалые, эзэн буса байлгые зайсуулха арга олгохо һэн гэжэ хэлэгдээ. Элдэб нэгэдэлнүүд болон холбоонуудта нэгэдэжэл, эдэ асуудалнуудые түргөөр шиидхэжэ болохо.

Хуулиин ба гүйсэдхэхы засагай зохихо зургаануудай үйлэдбэрилэгшэдэй аша туһые дэмжэхэ таряашадай ажахынуудай, бүхэроссин холбоо байгуулха хэрэгтэй ха гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон зааба. Республикын регионуудтахи филиалнуудтай, банкнуудтай Россин таряашадай банк байгуулха дурадхал баһал ороо. Россин хүдөө нютагуудые һэргээлгэдэ хубаарилагдаһан мүнгэн зөөри, тэрэ тоодо съезд дээрэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын дурдаһан миллиард түхэриг таряашадай ажахынуудай банкда дамжуулагдажа, хэрэглэгдэхэ байгаа.

Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ программа манайхид дэмжэнэ гэжэ Калужска областиин фермер **П. И. Фрей** хэлэбэ. Иимэ программа үнинэй хүлеэдэг һэмди. 10—15 жэл үнгэрхэдэ, таряашадай ба фермернүүдэй ажахынууд ашаг олзо абажа эхилхэ гэжэ зарим депутадууд батадхана. Энээниие зүбшэжэ болохогүй. Хоёрдохи жэлдэ фермер продукци үгэжэ эхилдэг. Иимэрхүү жэшээнүүд үсөөн бэшэ. Харин таряашадай ажахын хүгжэхын тула гүрэнэй зүгһөө туһаламжа хэрэгтэй. Харгынуудые, подъезднуудые бариха, үйлэдбэриин бааза байгуулха, газар угалха гэхэ мэтэ хүдэлмэриие фермер гансаараа хэхэ аргагүй. Тэрэ өөрынгөө мүнгөөр гэр барина ааб даа. Барилгын материалнуудай хомор байһаниие хараада абан, тэдээгээр хангаха хэрэгые гүрэн түрэ дааажа абаха ёһотой. Газар абаха дуратайшуул олдоногүй гэжэ хэлэгдэнэ. Энэнь буруу. Фермернүүдтэ тэрэниие үгэхэ дурагүй байдаг. Мүнөө хүдэлжэ байһан 100 гектар газар абахын тула би хэды ехэ хүсэлэл оролдолго гаргаа гэшэ һэнбиб. Теэд зарим хүнүүдтэ иимэ тэсэбэри хүрэнэгүй.

Таряашадай (фермернүүдэй) ажахые хамгаалха арга оньһон манай хуулинууд соо үгы байһаниинь халагламаар гэжэ Владимирска областиин Киржачска райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ **Н. С. Егоров** тэмдэглэбэ. Һаял бии болоожо байгаад, иимэ ажахынууд хосорхо байха. Хуушан байдалдаа бусахагүйбди, газар бүряажа абахагүй гэжэ лаб найдуулыт, колхоз, совхозуудта техникэ заһабарилуулха, түлишэ тэндэһээ абаха арга боломжо олгыт гээд съездэдэ ерэхынгээ урда уулзаһан фермернүүд хэлээ һэн. Теэд иимэ лаб найдамжа үгы бшуу.

Хүдөө нютагуудтахи байдалай һайн байхада. Россидашье һайн байха. Тиимэһээ таряашадай хүдөө нютагуудһаа гаража, хото город ошохо ябадалые болюулхын тула боломоор бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй. Теэдшье түрүүшын ээлжээндэ түгэс мэргэжэлтэй залуу кадрнууд гаража ошодог. Энэньшье ойлгосотой. Хүдөө нютагуудта баригдадаг табадахи гэр бүхэндэ уһа дамжуулха сорго хоолой, гурбадахи гэр бүхэндэ — канализациин түхеэрэлгэнүүд байдаггүй. Хоёрдохи гэр бүхэн нэгэ газарһаа дулаасуулагдахаар баригдадаггүй. Олонхи һуурин тосхонуудта сэбэр уһан үгы. Харин харгыгүй байһан дээрэһээнь хүдөөгэйхидтэ медицинскэ туһаламжа, ажаһуудалай ба соёлой талаар хангалга үзүүлэгдэдэггүй.

Челябинска областиин Троицко районой ажаһуугшадые гайхуулһан дура гутаама ушар тухай депутат **Н. А. Черепков** хэлээ. Саг соонь больница абаашажа шадаагүй шалтагаанаар зургаан үхибүүдэй эхэ наһа бараһан байгаа...

Тиимэһээл үгэ буляалдаанай үедэ хүдөөгэй барилгада, газ оруулалгада, харгы барилгада, соёлой хүгжэлтэдэ капитальна һомолелгонуудые ехэ болгохые арадай һунгамалнууд эрилтэ табина. 10—15 жэлэй саада тээхидэл, хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ гүрэн түрэ тиимэшье ехэ мүнгэ үгэнэгүй. Ехэ трибунануудаас дээрэһээ олон дахин найдуулаашье һаань, хүдөө нютагуудта финансын талаар үлэмжэ һайн байдал хангагдаагүй.

Хүндэ байдалһаа таряашадые гаргаха элдэб арга замуудые депутадууд дурадхаба.

Хэрбээ ажабайдалайнь эрхэ нүхэсэлнүүдые һайжаруулаа һаамнай, мүнөөнэй таряашан газарай ёһотой эзэн болохо гэжэ партиин Оренбургска обкомой хоёрдохи секретарь **А. А. Чернышев** онсолон зааба. Тосхондо технологи, мүнөөнэй элдэб ухаан, найдамтай техникэ хэрэгтэй. Бар хүсөөр хүндэ ажал хэдэг, түбхинөөгүй байдалтай байхадаа, таряашад газар дээрэ хүдэлхөө үлэхэгүй. Энэ хэрэгтэ мүнгэ гамнаһанай хэрэггүй.

Хүдөө нютагуудые оюун ухаанай талаар һэргээлгэдэ хүбитаяа оруулха хүсэлтэй байһан тухайгаа православна һүмынхид мэдүүлнэ. Смоленскэ ба Калининградска архиепископ Кирилл энээн тухай мэдүүлээ.

* * *

Заншалта ёһоороо хүдэлмэриин үдэрэй эсэстэ депутадууд элдэб асуудалнуудые зүбшэн хэлсээ.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ **А. И. Лукьянов** заседани дээрэ байлсаба.

Ноябриин 30-да съезд хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлһэн байгаа.

Малай үбэлжэлгэ—шанга шалгалта

НАЙДАЛ БИИ

...эрүүн хүйтэнэй үшөө ...эгүй байгаашье һаань, ...й хаһын түлэг ороһониинь ...дэд лэ байна. Гол гор-...мульһөөр хушагдаа. Хада, ... газарта байрын саһан ...

... сагта ажахынууд адуу-...алга дулаан байрадань ...жа, үбэлэй рационоор ...үүлжэ эхилһэниинь элитэ ...ээ. һаяшаг Исэнгын сов-... ябахадаа, эндэхидэй ма-... үбэлжүүлжэ байһаарнь ...оо һэмди.

... жэлдэ түс совхозойхид ...нгаа үбэлжэлгэдэ яһала ...ээ бэлдэжэ, хаһа саг ... малаа дулаан байра-...нь оруулаа, үбһэ тэжээл ... эдюулжэ эхилээ юм. ... тухайгаа ажахын дирек-... Д. Бандеев иигэжэ хөө-...

... Дүршэлтэй бэрхэ дархэ-... Г. З. Аюшеев, С. Н. ...имов гэгшэдэй хүтэлбэ-...эг барилгашадай бригада ... Улаан-Ганга, Амбаар, ... Сценсэ гэжэ газарнууд-... малай байрануудай, хүн ... һууха гэрнүүдые һэль-... заһабарилаа, шэнэлээ. ... тэдэнэй хүсөөр Хүтэл-Нуу-... фермэдэ тугалай шэнэ ... баригдаа. Тиихэдэ һү ... Түбэй, Алтанай фер-...үүдтэ тугалнуудай байра-... баригдаад, мүнөө тэдэнь ... үгэхэ калориферууд ...оогдожо байна. Зарим ...нүүдэй хоорондо зайн ... утаһа татаха бахананууд ...ожо дүүргэгдээ. Теэд ...«...сельхозмонтаж» болон ...«...энерго» нэгэдэлнүүдэй ...эл - оньһожоруулагдамал ...нынхидой гэмээр тэндэ ...галай утаһа татаха, трансформатор тодхохо хүдэлмэри ...айруулагдаа,— гэнэ.

... ябажа байһан үбэлжэл-... үедэ ажахын гүүртэ, фер-...таранuудта 4030 үхэр, тэ-...тоодо 1200 гаран үнеэд. ... хонид үбэлжүүлэгдэхэ юм. Эдэ бүхы малдань хамтадаа 19,5 мянган центнер үбһэн, 10 мнягaн центнер таряа талханай зүйл, 8 мянган центнер зелёнко, 3500 үлүүтэй тонно силос, 10 мянган центнер һолоомон бэлэдхэгдэһэн байгаа.

— Үбһэ тэжээл тиимэшье ехэ бэшэ. Тиигэбэшье эдэ бүгэдые бодомжотой зүбөөр гаргашалаа һаа, үбэлжэлгын үедэ малдамнай яһала хүрэхэ ёһотой. Харюусалгатай хаһые барат һайнаар дабажа гараха найдал бии,— гэжэ директор хэлэнэ.

— Малай үбэлжэлгын айхабтар харюусалгатай, хүшэр хүндэшье байхыень хараадаа абажа, совхозой дирекци, парткомом, профком, комсомолой эмхи малшадтаа үдэр бүриин анхарал хандуулха, али болохо туһаламжа үзүүлхэ гэжэ оролдоно. Малшадаар 15 коммунистнууд, олон комсомол, залуушуул хүдэлнэ. Бүри нёдондонһоо хойшо малшадай бүхы үбэлжөөнүүдтэ бани бии болгохо зорилго табяа зомди. Тэдэнэй зариманда пеэшэнэй үгы дээрэһээ банинуудынь бэлэн болоодуй, Улаан-Үдын «Теплоприбор» заводто 10 пеэшэн захинхайбди. Автолавка, соёлой, медицинын хүдэлмэрилэгшэд малшадай буусануудаар ходол ябажа байдаг. Тиигэбэшье худалдаа наймаанай зүйлнүүд дуталдана. Хооһон автолавкануудай хэдышье оло дахин ябахадань ямар ашаг үрэ гарахаб даа,—гэжэ парткомой секретарь Н. Г. Будаев хөөрэнэ.

Үбэлжэлгын эхилһэн түрүүшын үдэрнүүдһээ зарим малшад эрхим үрэ дүн түйлэнэ. Тусхаалбал, һаалишан С. Тугалхаова, хонишон В. Б. Батуев гэгшэдые онсолон нэрлэмээр.

Э. БУДАЕВ, хүдөө бэшэгшэ.

Яруунын район.

Эрхирэгэй совхозой (Загарай) Түбэй һү һаалиин фермэдэ 16 һаалишад 400 үнеэдые һаана. Тус МТФ-гэй коллектив һү һааха энэ жэлэйнгээ түсэбые хоёр һараар уридшалан дүүргээ. Жэлэй дүүрэтэр үшөө мянга гаран центнер һүн тушаагдаха юм. Һаалишан Буряадай АССР-эй габьяата малшан Дамдин-Цырен Доржиевич Доржиев эндэ үнинэй хүдэлнэ. Тэрэ жэлэй дүүрэтэр даажа абаһан үнеэн бүриһөө 3500 килограмм һү һааха хүсэлэнтэй.

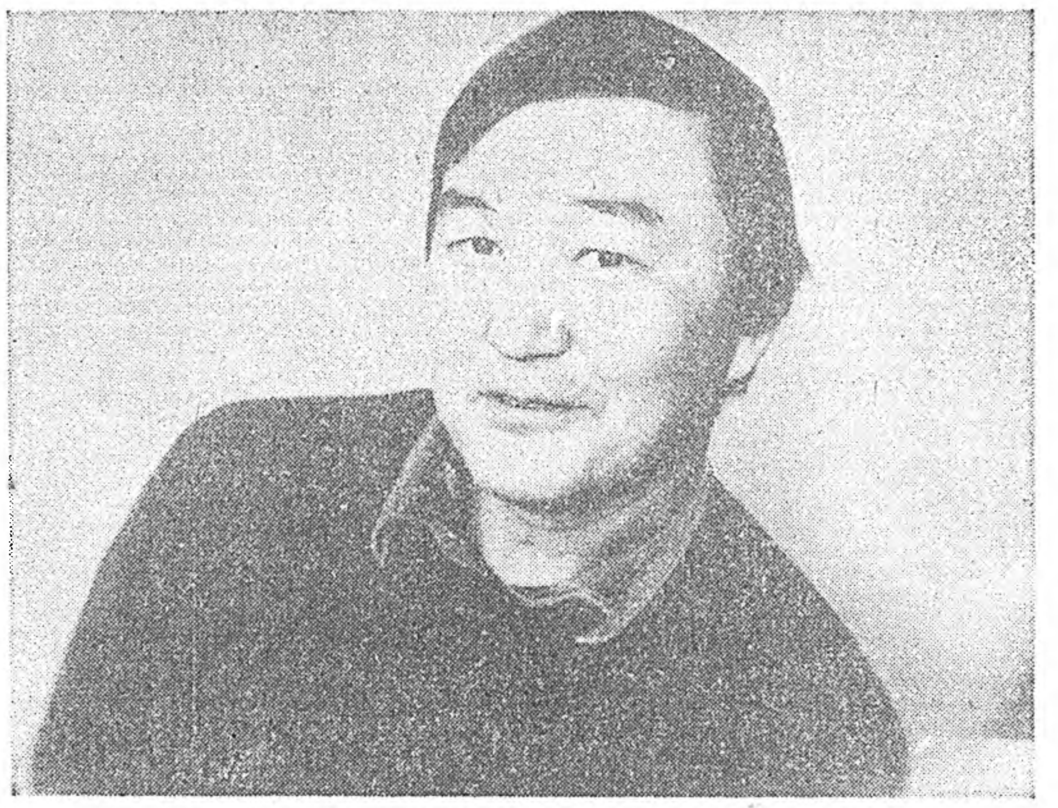

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: һаалишан Д-Ц. Доржиев.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

АХЫН РАЙОНДО

ЗАЛУУ МАЛШАД ОЛОШОРНО

Мал ажал хадата аймагаймнай хүн зоной хэр үгһөө эрхилжэ байһан гол һалбаринь мүн. Мүнөө дэлгүүрэй экономикдо шэлжэн орохо үедэ илангаяа мал ажал эрхилэгшэдэй түрүүлэй «ама садхалан» байханъ элитэ. Тиимэһээ холо саагуур харадаг, бодомжолдог, урагшаа эрмэлзэлтэй хүнүүд лэ мал ажалдаа бусажа байнэ.

Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо, илангаяа үбэлжэлгын эхин дээрэ, мал ажал эрхилхэ дуратайшуул олошоржо, колхозой правлени, партийна организациин зүгһөө һайшаагдаа. Залуу бүлэ—хүдөө ажахын мэргэжэлтэд Руслан ба Антонина Мандагаевтан малшад болобо. Тэдэнэр тугалнуудтаяа түлжүүлэгдэхэ малай гүүртэ даажа абаад, Шарзадэ һууринжаба. Эдэ хоёрнай: Руслан—зооинженер, Антонина—экономист мэргэжэлтэй юм.

Мүн Шарзын дунда байрада Вячеслав Будаев баһал малшан боложо, ерэхэ жэлдэ гүрэндэ тушаагдаха малай гүүртэ даажа абаба.

Нүтөөдэ залуу бүлэ—Андрей, Сэсэг Мандагаевтан баһал малшад боложо, хальмаг үүлтэрэй малай гүүртэ тушаажа абанхай.

Малша гэр бүлэнүүд нийтын малай үбэлжэлгые гэмгүй һайнаар үнгэргэхын түлөө зоригтойгоор ажаллажа ябана.

АЖАЛЛАҺАНАЙ УРМАНДА—АЯНШАЛГА

Мал ажалда эрхимээр хүдэлжэ ябаһан бүлэг колхознигууд Москва—Ленинград аяншалха путевкоор шагнагдаба. Тэдэнэр 10 хоногой турша соо эдэ городуудаар аяншалха юм. Путевкоор шагнагдаһан золтойшуулай тоодо малшад Роберт Цыбиков, Соном Хаптагаев, адуушан Сергей Сайбанов, хүдэлмэришэн Анатолий Казанцев оролсоно.

УДАРИДАГША ҺУНГАГДАБА

Колхозой механизаторнуудай ажалша коллективэй хамтын суглаан зарлагдажа, тэжээл үйлэдбэрилхэ цехэй начальник һунгагдаба. Энэ тушаалда Игорь Жалсанович Патархаев баталагдаа. Тэрэ урдань колхозой ахамад агрономоор хүдэлжэ байгаа.

ТЭЖЭЭЛ ЗӨӨГДЭНЭ

Нийтын малай үбэлжэлгын энэ халуун хаһада малай үбэлжөөндэ үбһэ тэжээл зөөхэ гээшэ баһал ехэ удха шанартай. Колхозой механизаторнууд тэжээл зөөхэ хүдэлмэриеэ һая дүүргэһэн юм.

Намарнай ута, дулаан байжа, үбһэ тэжээл алмагдаа. Мүнөө малшад нёдондоной хурлаһан үбһэеэ малдаа эдюулнэ.

Нийтын малда тэжээл зөөхэ хүдэлмэридэ механизаторнууд Михаил Гомбоев, Баяр Хандаков, Георгий Галсаков, Жамбал Бамбагаев, Сергей Ошоров, Вячеслав Хаптагаев гэгшэд шалгараа.

Бл. ГАЛСАНОВ.

КПСС-эй РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДТЭ

КПСС-эй рескомой бюродо «Республикын хүн зониие эдеэ хоолоор муугаар хангажа байһан тухай» партиин рескомой бюрогой 1990 оной июниин 15-да абтаһан тогтоолой ямараар дүүргэгдэжэ байһыень хаража үзэбэ. Энэ асуудалаар КПСС-эй гэшүүд республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо А. М. Шевченкын, Буркоопсоюзай правлениин түрүүлэгшэ В. С. Худугуевай, республикын Агропромсоюзай түрүүлэгшэ Н. Н. Найдановай тоосоон шагнагдаба.

Асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ, республикын худалдаа наймаанай министр М. Х. Харанутов, Улаан-Үдын горсоведэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ А. Ф. Абрамов, «Бурятстрой» ТСО-гой начальнигай нэгэдэхи орлогшо Э. О. Алексеев, Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. В. Саржан, КПСС-эй рескомой бюрогой гэшүүд Ю. Н. Кравцов, В. В. Мантатов, А. Н. Колдунов, партиин рескомой секретарьнар В. А. Иванов болон Л. В. Потапов хабаадаба.

Республикын хүн зониие эдеэ хоолоор хангалгаар хэмжээнүүдэй абтажа байбашье, юрэнхы дээрэ байдал бүри шахардуу болобо гэжэ абтаһан тогтоол дотор мүн зүбшэн хэлсэлгын үедэ тэмдэглэгдээ. Үнэн дээрээ эдеэ хоолой бүхы зүйлнүүд дуталдана. Иимэ байдал юун дээрэһээ болооб гэхэдэ, байгша ондо республика дотор эдеэ хоолой зүйлнүүдые хүн зоной талаһаа худалдан абалга нилээд ехээр дээшэлжэ, харин үйлэдбэрилгэнь 4 процент шахуу доошоо ороо.

«Буркоопсоюзай» эмхинүүдтэ эдеэнэй зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ болон бэлдэлгэ урагшагүйгөөр ябана. Колбаса, кондитерска зүйлнүүдые, һэрюун ундаа үйлэдбэрилгэ, тэдэниие бэлдэхэ хэрэгтэй зүйлнүүдэй дуталдаһан дээрэһээ болюулагданхай.

Эндэ арбан һарын дүнгөөр жэлэй түсэбэй мяхан—51 процент, һүн—70 процент бэлдэгдээ. Улаан-Үдэ хотодо худалдахын тулада Коопторгын баазада районуудһаа мяха эльгээлгэ ходол таһалдана.

Мүнөө үедэ орон доторнай дэлгүүрэй харилсаанда орохо хүдэлмэриин ябажа байхада, үйлэдбэриин экономическа аргаар эрхилхэ ба эмхидхэхэ хэрэг түлюурдана гэжэ КПСС-эй бюрогой заседани дээрэ тобшологдоо. Социально-экономическа зорилгонуудые бэелүүлгэ ехэнхидээл хүтэлбэрилхы кадрнуудай болон мэргэжэлтэдэй өөһэдынь харюусалгаһаа, тэдэнэй шадабариһаа, эрмэлзэлһээ дулдыдадаг гээшэ.

КПСС-эй рескомой бюро КПСС-эй гэшүүд А. М. Шевченко, Н. Н. Найданов, В. С. Худугуев гэгшэдтэ хангалтагүйгөөр хэмжээ абаһыень тэмдэглээд, республикын хүн зониие эдеэ хоолой зүйлөөр хангаха талаар бодото хүдэлмэри хэгдэхэ гэһэн тэдэнэрэй мэдүүлгые хараадаа абаба.

КПСС-эй рескомой бюро Буркоопсоюзай коммунист-хүтэлбэрилэгшэд В. С. Худугуев, Д. К. Нетудыхатко гэгшэдтэ хүдөө ажахын продукци бэлдэлгые, мүн эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ тухай рескомой болон республикын Министрнүүдэй Соведэй урдань абаһан тогтоолые хэлбэришэгүйгөөр дүүргэхэ эрилтэ табиба.

КПСС-эй гэшүүд А. М. Шевченко, Н. Н. Найданов гэгшэдтэ колхоз болон совхозуудай мэдэлдэ үлэдэг хүдөө ажахын продукциин 30 процентһээ республикын эдеэ хоолой хэрэглэмжэдэ дүүрэнээр хэрэглэгдэхээр бодото хэмжээнүүдые абаха ба бэелүүлхэ гэжэ заагдаба.

Арадай депутадуудай Улаан-Үдын горсоведэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ, КПСС-эй гэшүүн А. Ф. Абрамовта Горкоопторг болон Горплодоовощторгын баазануудай барилга дүүргэхэ талаар бүхы хэмжээнүүдые абаха гэжэ дурадхагдаба.

КПСС-эй райкомууд хүн зоной эдеэ хоолой зүйлнүүдые шиидхэлгэдэ харюусалгатай совет болон ажахын коммунист-хүтэлбэрилэгшэдтэ эрилтэ шангадхаха ёһотой. Тэдэнэртэ һаяын сагта хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоонуудые шагнажа, харюусалгыень дээшэлүүлхэ тухай дурадхагдаба.

Энэ тогтоолой дүүргэлгэ тухай асуудал 1991 оной июнь һарада рескомой бюродо зүбшэгдэхэ болобо.

КПСС-эй рескомой бюро дээрэ мүн лэ КПСС-эй XXVIII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ, ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулха талаар партиин Кабанскын райкомой ябуулдаг хүдэлмэри тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэбэ.

КПСС-эй партиин райком съездын шиидхэбэринүүдые бодото дээрэнь бэелүүлхэ, тэрэниие хүн зондо ойлгуулха талаар хүдэлмэри һулаар эмхидхээ гэжэ рескомой бюро зааба. Партийна организацинуудта эмхидхэлэй-партийна, мүн партийно-политическэ хүдэлмэри хангалтагүйгөөр ябуулагдана, коммунистнуудай журам сахиха ябадал мүнөөнэй эрилтэнүүдтэ хүрэнэгүй, партиин зэргэһээ гараһан коммунистнуудай тоо олошорно. Партийна хэдэ хэдэн эхин организацинуудта партийна бүлэгүүд тараагдаа. КПСС-эй райкомдо болон партийна организацинуудта өөрынгөө шиидхэбэринүүдые, мүн партийна дээдэ зэргын комитедүүдэй тогтоолнуудые дүүргэхэ талаар мүртэй юумэ хэгдэнэгүй.

Коммунистнуудай дунда, ажалша коллективүүдтэ, хүн зоной ажаһуудаг газарта политическэ ба хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин онол аргануудта хубилалтанууд үгы байһаар. Лекционно пропагандын, соёлой эмхи зургаануудай болон районой газетын, нютагай радио-дамжуулгын арга боломжонууд гүйсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй. КПСС-эй райкомой, партийна эхин организацинуудай, совет болон нийтын эмхинүүдэй ябуулдаг хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ажалай журам бэхижүүлхэ, гурим һайжаруулха хэрэгтэ горитой нүлөө үзүүлнэгүй.

Дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда ажаллаха ябадалтай холбоотой программна документ район дотор үшөөшье тодорхойлогдоогүй байна. Хүн зониие байраар, эдеэ хоолоор, эд бараагаар хангаха асуудал һайнаар шиидхэгдэнэгүй. Эдэ бүгэдын шалтагаанаар район дотохи нийтын-политическэ байдал тогтонижоронхой гэхын аргагүй.

Партиин рескомой бюро КПСС-эй XXVIII съездын, РСФСР-эй Компартиин эмхидхэн байгуулгын съездын республиканска XXXV партийна конференциин шиидхэбэринүүдые дүүргэхэ талаар хүдэлмэри эдэбхижүүлхыень партиин райкомой нэгэдэхи секретарь В. Г. Котовто дурадхаба.

Рескомой бюро дээрэ «КПСС-эй республиканска комитедтэ кадрнуудта хабаатай асуудалнуудые хаража үзэхэ гурим хубилгаха тухай» асуудал хаража үзэгдөө.

Тэрэшэлэн эмхидхэлэй-партийна, кадрова болон үзэл сурталай хүдэлмэриин бусадшье асуудалнууд харагдаа.

БУРЯАДАЙ ССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

«Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй байгуулламжа тухай» Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сессиин шиидхэбэриин үндэһөөр Министрнүүдэй Совет иимэ хубилалтанууд тухай тогтоолнуудые баталан абаа.

1. Буряадай ССР-эй Гүрэнэй түсэблэлгын комитедэй усадхагдаһантай дашарамдуулан, нүхэр **Л. П. ТАБАЛАЕВЫЕ** Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшын, Буряадай ССР-эй Госпланай түрүүлэгшын уялгаһаа сүлөөлөөд, тэрэниие шэнээр эмхидхэгдэһэн Буряадай ССР-эй Харгы барилгын, хүн зониие транспортоор, хэлхеэ холбооной хэрэгсэлнүүдээр хангалгын талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын уялгануудые дүүргэгшээр томилхо.

2. «Электромашина» заводой директорэй уялгануудһаа нүхэр **Александр Семенович ИВАНОВЫЕ** сүлөөлөөд, Буряадай ССР-эй Экономикын талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшын уялгануудые дүүргэгшээр томилхо.

3. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Хэрэгүүдэй талаар управлениин худалдаа наймаанай, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын ба түлбэритэй хангалгын талаар таһагай начальнигай уялгануудһаа **Ольга Петровна БУДНИГЫЕ** сүлөөлөөд, тэрэниие Буряадай ССР-эй Промышленна ба эдеэ хоолой, эд бараанай нөөсэнүүдэй, арадай хэрэглэмжын эд бараанай, түлбэритэй хангалгын ба туризмын талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын уялгануудые дүүргэгшээр томилхо. Тус Комитет тухай Дүрим 1990 оной декабриин 1 болотор бэлдэхыень нүхэр О. П. Буднигые уялгалха.

4. Буряадай ССР-эй Госснабые хубилгаһантай дашарамдуулан, Буряадай ССР-эй Госснабай түрүүлэгшын уялгануудһаа нүхэр **Александр Николаевич ПИВОВАРОВЫЕ** сүлөөлөөд, тэрэниие шэнээр эмхидхэгдэһэн Буряадай ССР-эй Материально-техническэ хангалгын ба гадаадын экономическа харилсаануудай талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын уялгануудые дүүргэгшээр томилхо.

5. Буряадай ССР-эй Госстройе хубилгаһантай дашарамдуулан, республикын Госстройн түрүүлэгшын уялгануудһаа нүхэр **Валерий Дамбаевич ИРИНЧИНОВЫЕ** сүлөөлөөд, тэрэниие шэнээр эмхидхэгдэһэн Буряадай ССР-эй Архитектурын болон город барилгын талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын уялгануудые дүүргэгшээр томилхо.

6. Граждан оборонын ба онсо байдалай талаар Гүрэнэй комитедые эмхидхэхэ болоһонтой дашарамдуулан, Граждан оборонын республиканска штабай начальнигай уялгануудһаа нүхэр **Николай Иванович КУЗНЕЦОВЫЕ** сүлөөлөөд, тэрэниие тус Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын уялгануудые дүүргэгшээр томилхо.

ЭДЕЭ ХООЛОЙ ПРОГРАММА — БҮГЭДЭ АРАДАЙ ХЭРЭГ

БУЛТА hАНААГАА ЗОБОО hАА...

hаяшаг өөрынгөө хэрэгээр Улаан-Үдэ хото ошоходоо hүнэй магазинай үүдэндэ хүн зоной олооро обооржо байхые хараа hэм. Мүн манай районой түб Хэжэнгэ тосхоной эдеэ хоолой магазин соо хооhон бидон барилhан үбгэд, хүгшэдэй hү асархыень хүлеэшэнхэй байхыень баhал ходо харагшаб.

Иигэжэ сагаан эдеэнэй зүйлнүүдэй хүн зондо хүртэжэ ядажа, дуталдажа байхадань, нам мэтэ hаалишад, малшадай hанаа сэдьхэлдэ яагаад hайн байхаб даа. Энээнэй түлөө зэмэтэй шэнги байхаш. Теэд баhа нүгөө талаараа үдэрhөө үдэртэ хүйтэн, халуун гэнгүй шадалаараа хүдэлжэ ябадаг, үдэр бүхэндэ хори гаран үнеэдые hамшангүй hаажа байдаг бидэ hаалишад юундэ зэмэтэй болохо зонбибди гээд hанахаш.

Тиибэ яабашье энэ хэрэг хэзээдэшье манайл үдэр бүриин оролдосото ажалпаа дулдыдаха байна. Бидэ үшөөл hанаhанда хүрэмэ ехэ hү hаажа биранагүйбди, үнеэдэймнай пү шэмэ үшөөл тон бага байhаар гэжэ бидэ баhал ухаагаараа, сэдьхэлээрээ ойлгохо ёhотой болонобди.

Хараад үзэел даа. Мүнөө республика соо үнеэн бүриhөө жэлдээ дунда зэргээр 2500 килограммhаа бага бэшэ hү hааха зорилго табигдана гээшэ. Теэд олохон ажахынуудта, фермэнүүдтэ үнеэн бүриhөө жэлдээ 2000 килограммшье hүн абтанагүй гэжэ хэблэлдэ бэшэгдэнэ. Мүн зарим түрүү нүхэдэймнай үнеэн бүриhөө 3000—4000 килограмм пү hаахадань, диилэнхи олон hаалишад тэрэнэйнь хахадтаньшье хүрэхэгүй hү абадаг гүб даа.

Юрэдөө, элдэб эсын шалтагаанhаа, олонхи ушарта ажалай эмхидхэлэй, гүрим журамай мууhаа боложо, тогтууритай hайн, ходо өөдөө ургажа байдаг үрэ дүнгүүд түйлагданагүй ха юм.

Жэшээнь, нёдондо Хэжэнгын районой ажахынуудай олонхи фермэнүүд hү hаалиие дээшэлүүлхэ талаар урагшаа алхам хэhэн юм. Харин энэ жэлдэ тэдэнэр үшөө урагшаа дабшахын орондо гэдэргээ сухарилта хээ. Байгша оной үнгэрhэн арбан hарын дүнгүүдые абажа харахада, районой 18 фермын оройдоол дүрбэниинь үнеэн бүриhөө 2000 килограммhаа дээшэ hү hаанхай. Тиихэдэ Хэжэнгын совхозой Бахлайтын, Гангын, манай Чисаанын совхозой Улзытын фермэнүүд үнеэн бүриhөө оройдоол 1200—1300 килограмм hү абаа.

Хэрбээ республикын бүхы ажахынуудай, тэрэ тоодо манай районой фермэнүүдэй үнеэн бүриhөө адагынь 2500 килограмм hү hаадаг болоо hаань, мүнөөнэйхиhөө хэды ехэ hүн нэмэжэ абтахаб, магазинуудта сагаан эдеэнэй зүйлнүүд хэды элбэг болохоб гэжэ тооложо ядахаар бэшэ. Энээн тушаа үдэр бүри булта hанаата боложо, оролдожо, ябаа hаамнай, юумэн ондоо болохол зэргэтэй.

Манай Булагай фермэ ямаршье жэлдэ муу бэшэ үрэ дүнгүүдые түйладаг. Нэгэ жэлдэ бүхы коллективээрээ 3000 килограммай хилэдэ хүрэн алдаа hэмди. Теэд тэдэнээ саашань арьбадхажа, дээшэлүүлжэ шадаагүйбди. hүүлэй үедэ hү hаалимнай халтад гэхэдээл доошоо орохоёо hанадаг болонхой. Жэшээнь, нёдондо үнеэн бүриhөө 2880 килограмм hү hааhан hаа, мүнөө жэлдэ тэрээндээ хүрэжэ шадахагүй болоод байнабди. Байгша оной үнгэрhэн арбан hарада үнеэн бүриhөө 2372 килограмм абтаа. Энэ барагдахаяа байгша ноябрьда, гараха декабрьда үнеэн бүхэнhөө ехэдээл hаа 380—400 килограмм hүн hаагдахал даа. Үнгэрhэн жэлдэ манай фермын табан түрүү hаалишад Ч. Ж. Шагдарова, Г. Д. Нимбуева, Г. Б. Гармажапова, Б. Г. Намдакова болон би үнеэн бүриhөө 3000 килограммhаа дээшэ hү hааhан зомди. Байгша оной үнгэрhэн үе соо би гансаараа энэ хэмжээндэ хүроод байнаб. Бэлигма Гуруева, Чимит Шагдарова, Галина Нимбуева, Дашима Дондокова гэгшэд гурба мянганай дабаа дабаха аргатай.

Иигээд хараад үзэхэдэ, фермымнай үйлэдбэриин үрэ дүнгүүдые даншье шамарлахаар бэшэ. Үнгэрhэн зунай дүрбэн hарада бидэ район соогоо мүрысөөндэ түрүү hуури эзэлжэ, шагналда хүртөө hэмди. Мүн жэлэй арбан hарада hү hааха түсэбөө холо үлүүлэнхэйбди. Бүхыдөө жэлэй даабаришье болзорhоо урид дүүргэгдэхэ ёhотой.

Хэды тиигэбэшье энээнhээ үшөө ехэ үрэ дүнгүүдые түйлаха арга боломжо манай коллективтэ бии гэжэ hанахадаа, тэрэниие hайн мэдэхэ хадаа бүхы ажал тухайгаа шүүмжэлхы удхатайгаар хэлэнэбди.

Энээн тушаа үшөө нэгэ хэдэн ажаглалта хэхэ hанаатайб. Эндэмнай үнеэдэй шэнэ байра баригдажа, ашаглалгада оруулагдаха болоhоор 2—3 жэл болобо. Тэрэ гол түлэб бэлэн болгогдоhон аад, досоохи элдэб оньhон түхеэрэлгэнүүдынь дутуу байгаад хүсэндөө оруулагданагүй. Тиимэhээ бидэ мүнөө үнеэхил хуушан хашаа соогоо үнеэдээ hаажа үбэлжэхэ болонобди. Тэрэнэймнай досоо хүйтэн, нойтон, уйтаншье.

Шэнэ байрада орошоо hаа, хүдэлхэдэмнай зохид, урматайшье байха бэлэй. Зарим үнинэй hаалишаднай шэнэ байрынгаа ашаглалгада оруулагдахые хүлеэнгүй, наhанай амаралтада гарахамнай гээшэ гү гэжэ хэлсэдэг. Бишье баhал тиигэжэ hанагшаб. Гуша гаран жэлдэ хүдэлөөд, олон үхибүүдые хүмүүжүүлээд, наhанайнгаа ёhоор пенсидэ гараха болонхойб.

Малай шэнэ байрын ашаглалгада оруулагдажа ядаhанай шалтагааниинь олон. Эндэ гансаа совхозой хүтэлбэрилэгшэд зэмэтэй бэшэ. Мүнөөмнай барилгын хэрэгсэлнүүд — цемент, шифер, түмэр сорго хоолойнууд, оньhон түхеэрэлгэнүүд гэхэ мэтын олдохонь шухаг болошонхой гүб даа.

Хоёрдохи шухала асуудал гэхэдэ, гансашье манай фермэдэ бэшэ, ондоо тээгүүршье техник-үрэжүүлэгшэдэй ходо hэлгэгдэдэг, мүн зооветмэргэжэлтэдэй хангалтагүй муугаар хүдэлдэг, гүрим журамай муудаhан, эрилтын hуладхагдаhан дээрэhээ үнеэдые искусственна аргаар үрэжүүлгэ зүндөө табигдашоо. Энээн дээрэhээл боложо, үнеэднай хожом — аяар март, апрель соо, зариманиинь хабартаа-зундаа тугалладаг болонхой.

Хэнэйшье мэдэhээр, хаhа сагыень заахашье алдангүй үнеэдые үрэжүүлээд, гол түлэб ноябрь, декабрь, январь соо тугаллуулхадал hүн ехэ hаагдадаг. Үбэлэй hарануудта тэдэ hая түрөөд байхадаа, үбhэ тэжээлэй элбэгтэ hү ехээр үгөөд, зунай хүхэ ногоондо садахадаа, дахин hү ородог ха юм. Харин хожом түрэhэн үнеэд хабарай хагсууда hү биратай үгэдэггүй, зундаашье hү шэмээ өөдэтэй нэмээдэггүй. Тиигэжэ ехэхэн hүмнай алдагдана.

Урдань үнеэдые саг сооньүрэжүүлээгүйн түлөө шангахан хөөрэлдөөн бологшо hэн. Мүнөө тиимэ юумэн үгы, хуу хамаагүй шэнги болошонхой. Иигэжэ байхада ажалнай яагаад hайжархаб? Эдеэ хоол болон бүхы юумэн хаанаhаа осрөө элбэг болохоб даа.

Фермынгээ мүнөөдэрэй байдал тухай хэлэхэдэ иимэ. Бүхы дээрэнь үбэлжэлгэдөө муу бэшээр бэлдэжэ ороо hэмди. Сентябриин hүүл багаар тэжээл бүйлуулдаг цехнай хүдэлжэ эхилээ юм. hаамхай үнеэн бүхэндэ үдэрэй 15 килограмм силос, hаагдаhан hүнэйнь зэргээр (1 литр бүхэнэй 500 грамм) талха таряанай зүйл hолоомотой хамта халуун ууралда дэбтээжэ, эhээжэ үгэнэбди. Даб дээрэ үнеэдтэ үбhэ эдюулжэ эхилээгүйбди.

Намарайхитай жэшэбэл, hүн нэмэжэ захалаа. Жэшээнь, мүнөө минии 20 үнеэдэй 17-ниинь hаалгана. Сүүдхэдэ 10 гаран килограмм hү абанаб. Олонхи нүхэдни баhал тэды шэнээн hү hаана.

Энэ үбэлжэлгын үедэ гансашье hү hаалиин фермэнүүд бэшэ, бүхы малшаднай hайн үрэ дүнгүүдые түйлаха аргатай. Сагай уларилай орёо бэрхэтэй байгаашье hаань, механизаторнуудай габшагай шангаар хүдэлhэнэй ашаар тарялан, сабшалан дээрэhээ бараг ургаса абтаа. Тэрэнэйнь ашаар ажахыда малай условно толгой бүхэндэ 27 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй тэжээл нөөсэлэгдөө.

Х. БУЯНТУЕВА,
Хэжэнгын районой Чисаанын совхозой ахалагша hаалишан.

Түүхэтэ үнэн зүбые hэргээхэ

НАРИНААР ШЭНЖЭЛЭГДЭХЭ ЁhОТОЙ

Би «Буряад үнэн» газетын үнинэй уншагша хүм. Тиимэhээ газетэдэ гараhан материалнуудые уншадаг, илангаяа түүхын темэнүүдтэ бэшэгдэhэн статьянуудаар hонирходогби. Мүн буряад авторнуудай публицистикэдэ дуратайгшаб.

Танай газетэдэ гараhан Хори, Баргажан буряадуудай түүхэ домогууд, буряад арадай алдар суута хүнүүд Э-Д. Ринчино, Ц. Жамцарано болон бусад тухай толилолгонууд, нээрээшье, тон үнэтэй материал болоно.

Редакциин абдар соо ондоошье hонирхолтой материалнууд гараха сагаа хүлеэжэ байhандань этигэгдэнэ. Түүхын «сагаан толбонуудаар» бидэ уншагшадай hонирхожо байhаниие hануулаад, уншагшын зүгhөө редакцида нэгэ hанамжа хэлэхэ байнаб.

Зарим ушарта урдань хаанашье гарадаггүй, хэлсэдэггүй байhан материалнуудта редакциин гү, али түүхын эрдэмтэдэй зүгhөө үгышье hаа, ондоо мэргэжэлтэдэй тайлбари үгтэдэг байбал, hайн бэлэй.

«Буряад үнэн» газетэдэ толилогдоhон СССР-эй Верховно Соведтэ ветерануудай эльгээhэн бэшэг дотор хэлэгдэhэн түүхэтэ үнэн зүбые, Буряадай ССР-эй газар дайдые 1937 ондо гүрэнэй дээдын засагай органуудай хэдэн ондоо хуби болгожо хубаажархиhан ушарые, минии hанахада, республикын хүн зоной нилээд ехэ хубинь ойлгонгүй, мэдэнгүй байhаар.

Тиимэhээ тэрэ бэшэгэй гол удхые түүхын эрдэмтэд, юристнүүд, бусадшье мэргэжэлтэд гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ, хүн зондо ойлгуулха ёhотой байна.

Зүгөөр сталинизмын үе саг тухай хүнүүдэй hайн мэдэхэ болоhон хадань, тусхай тайлбари хэрэггүй, тэрээн тухайдань миин лэ хэлээд гарахада болохо юм бээз.

Гэхэ зуура ветерануудай табиhан асуудалые ямар янзаар, хайшан гээд шиидхэхэб гэжэ бодожо үзэхөөр байна. Энэ асуудал шата шатаар шиидхэжэ шадаха органуудай урда табигдаха ёhотой бшуу. Ондоогоор хэлэбэл, нэн түрүүн эдэниие процедурна талаhаань hайнаар анхарха хэрэгтэй.

Россин Федерациин бүрин эрхэтэ гүрэн болохо тухай Верховно Соведэй тогтоол абаhан ушар энэ асуудал шиидхэлгэдэ тон таарамжатай эрхэ байдал бии болгоно. Мүнөө ямаршье партиин, тэрэ тоодо, Коммунис партиин иимэрхүү асуудал хаража шадахагүй байhаниинь ойлгосотой.

Тиимэhээ сталинизмын үедэ абтаhан тэрэ тогтоол болюулхын тула дурсагдаhан асуудал Буряадай ССР-эй Верховно Соведтэ харагдаха зэргэтэй. Энээниие хаража үзэхынгөө урда тээ тусхай комисси бии болгохо, үгы гэбэл, Конституциин бэелүүлгые хинаха Комитедтэ даалгаха шухала.

Ябашье харагдажа байhан асуудалаар СССР-эй правительствын абаhан 1937 оной тогтоол үндэhэгүй гэжэ тоологдохо гэхэ гү, али РСФСР-эй Верховно Совет тэрэниие хаража үзэхэ ёhотой болоно. Буряад арадай асуудалаар түүхэтэ үнэн зүбые Россин гүрэнэй дээдэ засаг хараха бүхы эрхэтэй, юуб гэхэдэ, манай республика тэрэнэй газар дайда дээрэ оршоно ха юм.

Энэ асуудал хэр зэргэ зүб табигданаб гэжэ шэнжэлэл хэхэдээ, автономито округуудай хүн зоной hанамжа мэдэхэ ёhотой байгаабди. Тэдэнэр, магад, автономито область болоод, Россида сэхэ мэдэлтэй байхые хүсэжэ болохо байна. Энээн дээрэhээ, тэдэ округуудай зарим хубинь илангаяа ородоор хөөрэлдэдэг үндэhэ яhатан, автономито республикын эрхэтэд газар дайда хубаарилгын асуудал хэр зэргэ зүб табигдана гээшэб гэжэ гайхажа болохо юм.

СССР-эй Верховно Соведтэ ямаршье хараа бодолтой байбал, республикынгаа хүн зоной hанамжые мэдэхын тула референдум гү, али ондоо ажал ябуулга эмхидхэхэ болонобди.

Эндэ hүүлэй 50 гү, али бүри олон жэлнүүдэй туршада Буряадай республикада ородоо байhан газар дайдада экономическа, политическэ, соёл болон социальна хүгжэлтэдэ ехэ хубилалтануудай болоhыень мэдэрхэ хэрэгтэй гээшэ.

Юрэдөө, нэн түрүүндэ Буряад республикын газар дайдые хубаажа, хэдэн хуби болгожорхиhон гүрэнэймнай дээдын засагай тогтоол ехэл наринаар шэнжэлэгдэжэ, дахин зүбшэгдэжэ, болюулагдаха болоо.

А. РАДНАЕВ,
юрист.

Кабанск тосхон.

Партиин нэрэ хүндые аршалая!

ХҮН АХАТАЙ, ДЭГЭЛ ЗАХАТАЙ

Мүнөө үеын байдалдамнай хайшаа ухаантай ушарал болоно гээшэб гэжэ өөрынгөө досоо бодоод, бага сага хүнhөөшье асуухадам, балай тодорхойлоод үгэнэгүй. Теэд гайхахадаа, «Буряад үнэн» газетэдээ шадаха зэргээрээ бэшээд туршаа hаам ямар гээшэ хаб гэжэ бодобоб. Долоон хоногто нэгэ удаа гарадаг «Аргументы и факты» (№ 42, 1990 оной октябрь) гэhэн газетэдэ иигэжэ бэшээтэй байба: «Горбачев совет арадай эбсэшэгүй дайсан, уласхоорондын империализмын агент мүн...»

Р. Шушкевич, Модырь, Гомельско область.

Үшөөшье саашань дурдахаар юумэн олон. Теэд тэрэниие үргэлжэлүүлhэнэй үлүү ха. Энэ бэшэгдэhэн зүйл Р. Шушкевич тон hайнаар ушар удхыень тухайлhан, тодорхойлhон лэ хадаа бэшээ юм ааб даа гэжэ багсаабашье hаа, өөрөө бодомжолоод үзэхэдэм, гайхахын ехээр гайхахаар лэ байба. Нам шэнги яhала үндэр наhатай, 50 жэлhээ үлүүхэн КПСС-эй гэшүүн ябаhан, эрдэмшье багатай hаа, хүдөө ажахыда, Россин хаанта засагhаа эхилээд, мүнөө хүрэтэр ябаhан хүнүүд олон ааб даа. Теэд энэ Шушкевичэй бэшэhэн статья уншаад, сэхыень хэлэхэдэ, өөрөө яhала үндэр наhатай хүн болохолоороо, тон ехээр урмаа таhарбаб. Таhархааршье байна. Юундэб гэхэдэ, нүхэр М. С. Горбачев болбол энэ манай дала гаран жэлдэ мандажа байhан агууехэ СССР гүрэн түрыемнай өөрөө мэдээд даажа абаа бэшэ ха юм. Бидэнэр өөhэдөө хорёодhоо нааша миллион коммунистнуудай дундаhаа делегадуудые hунгажа, хорин наймадахи съезд дээрэ М. С. Горбачевые КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь болгожо hунгаа hэмнайбди.

1990 ондо арадаймнай депутадууд өөhэдынгөө сесси дээрэ СССР гүрэнэйнгөө Президентээр тэрэниие hунгаа hэмнай. Теэд тэрэмнай юундэ мүнөө болоходо, совет арадай «ангиин дайсан» болошоо юм?!

Бүхы гүрэн түрэеэ ударидажа байhан СССР-эйнгээ Президентые, мүн Коммунис партиин Генеральна секретариие ангиин дайсан гэхэдээ, хайшаа хаража, юун боложо байнабибди. Ямар хүнэй аманда яажа багтажа байhан хэлэн гээшэб. Иигээд байхадаа, хэмнай хэнээ хүндэлхэ саг ерээ гээшэб?

Гүрэн түрынгөө эгээл дээдын эрхилэгшые иигэжэ иимэ болгоомжогүйгөөр доромжолжо байхадань, энэ хэдэн зуун миллион хүн зомнай энэ бэшэгдээшые уншаад, юун гэжэ бодомжолжо байна гээшэб?

Хүн ахатай, дэгэл захатай гэгшэ бэлэй. Теэд, хүндэтэ уншагшад, ойлгыт, нүхэр М. С. Горбачев алдуу эндүү ябадал гаргаба гэжэ үнэн сэхээр тодоруулаа юм hаа, юундэ заабол аяг аашагүйгөөр эблэршэгүй дайсан, агент гэхэ мэтээр хатуу дайралта хэгдэнэб. Үнэхөөрөө, буруу харгыда ороод мүрөө алдаа юм hаань, энэ хүсэтэй КПСС, ЦК, Совет парламент хараха, ойлгохо, зохисотой замынь заажа үгэхэ бэшэ юм гү?

Гүрэн түрынгөө дээдэ зэргын ахамад тушаалда ажаллажа байhан М. С. Горбачевые иигэжэ таарамжагүйгөөр бү доромжолоёл, буруу ябадал гаргаа hаань, болохо хэмжээень ондоо мүрөөр тааруулаял!

Занди ЗАМБАЛОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

ҮНИНЭЙ АДУУШАН

Хориин районой «Георгиевский» совхозой үнинэй адуушан Александр Павлович Климов 204 адуу моридые Анаа голой эрьедэ Тага гэжэ үзэсхэлэн гоё газарта харууhална. Ажалай ветеран үнгэрэгшэ жэлдэ 68 гүүнhээ 68 унага абажа, бүтэн бүриноөр түлжүүлhэн байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: адуушан А. П. Климов.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули

ГАЗАРАЙ РЕФОРМО ТУХАЙ

СТАТЬЯ 1. Газарай реформо хадаа газар дээрэ ажахы эрхилэлгын элдэб түхэл янзануудай адли тэгшэ эрхэтэйгээр хүгжэхэ эрхэ нүхэсэл байгуулгын, олон түхэлтэй экономико бүридүүлгын, РСФСР-эй дэбисхэр дээрэ газар гамтай зүбөөр хэрэглэлгын ба аршалан хамгаалгын аша туhада газар шэнээр хубаарилха уг зорилготой юм. РСФСР-эй хуулиин тогтооhон гүримаар газар эзэмдэхэ эрхэ тэдээндэ батадхалгатайгаар эрхэтэдтэ, предприятинуудта, организацинуудта, эмхи зургаануудта, нэгэдэлнүүдтэ, нүхэсэлнүүдтэ реформын үедэ газар хубаажа үгэлгэ бэелүүлэгдэхэ байна.

Газарай реформо бэелүүлгэ арадай депутадуудай нютагай Соведүүдтэ, мүн РСФСР-эй Хүдөө ажахын ба эдеэ хоолой министерствын, РСФСР-эй Ой модоной ажахын министерствын болон энээндэ хабаатай бусад министерствэнүүд, албан зургаануудай хабаадалгатайгаар Газарай реформын талаар РСФСР-эй Гүрэнэй комитедтэ даалгагдана.

Газарай реформо үнгэргэхэ талаар газар эсхэмжэлгын, эмхидхэлэй, хиналтын ба зүбшэлэлгын уялганууд Газарай реформын талаар РСФСР-эй Гүрэнэй комитедтэ даалгагдана.

СТАТЬЯ 2. РСФСР-эй дэбисхэр дээрэ газар гансаараа гүрэнэй эзэмдэхэ ябадал болюулагдана. Газарые зөөри болгохо хоёр — гүрэнэй ба үмсын гол түхэлнүүд тогтоогдобо.

Газар РСФСР-эй федеральна зөөриин, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай зөөриин түхэлтэйгөөр гүрэнэй зөөри болодог юм.

Гүрэнэй зөөри болоhон газарые мэдэлдээ байлгаха эрхэ, тэдэнэй эрхэ мэдэлтэй зохилдуулан, арадай депутадуудай Соведүүдтэ үгтэдэг.

Эрхэтэдэй хубиин, хамтынхубаарилалгын зөөриин түхэлтэйгөөр газар үмсын зөөри болгогдон үгтэдэг байха.

СТАТЬЯ 3. РСФСР-эй болон тэрэнэй бүридэлдэ ородог республикануудай мэдэлдэ байhан объектнүүдэй эзэлдэг газарнууд РСФСР-эй болон РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай гүрэнэй зөөри болодог юм.

Союзна хэлсээгээр, РСФСР-эй, тэрэнэй бүридэлдэ ородог республиканудай хууляар тогтоогдоhон эрхэ байдалай ба гүримай үндэhөөр ниитэ союзна хэрэглэмжэдэ газар ССР Союзда үгтэжэ болохо.

РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай зөөри болоhон газар тэдэнэй хоорондохи хэлсээнэй ба зохихо республикын хуулиин тогтооhон эрхэ байдалай ба гүримай үндэhөөр РСФСР-тэ үгтэжэ болохо.

СТАТЬЯ 4. Хубиин хамhабариин ба таряашанай ажахы, саад, мал ажал эрхилхын тула, мүн тэрэшэлэн хубиин үйлэдбэриин ажал ябуулгада хэрэгтэй байшан болон барилгануудые бодхоохын, байрын гэр, дача, гараж барихын ба хангахын тула эрхэтэдэй үмсын хубиин зөөри болгогдон газар үгтэжэ болохо.

Урдань газарай эзэн байгшадта, тэдэнэй уг залгамжалагшадта газарай участогуудые бусаажа болохогүй, тэдэ юрэнхы үндэhэ гүримай ёhоор газар зөөри болгон абаха аргатай.

Хари гүрэнэй эрхэтэдтэ газар зөөри болгон үгтэдэггүй.

Колхозуудай, хүдөө ажахын бусад кооперативна предприятинуудай, акционернэ бүлгэмүүдэй, тэрэ тоодо совхозой болон гүрэнэй хүдөө ажахын бусад предприятинуудай үндэhэ hуури дээрэ байгуулагдаhан иимэ коллективүүдэй газар, мүн тэрэшэлэн хамтын саад, мал ажал эрхилхын, хамтын дачануудые барихын тула газар эрхэтэдэй хамтын хубаарилгын зөөри болгон үгтэжэ болохо. Коллективэй гэшүүн бүхэн, таряашанай ажахы эмхидхэхэ зорилготойгоор тэрээнhээ гарахадаа, өөрынгөө хубитые газарай участок абаха эрхэтэй.

СТАТЬЯ 5. Эрхэтэдтэ зөөри болгон газар үгэлгэтэй зэргэ тэдэнэй дураар газар тэдээндэ арендээр үгтэжэ болохо.

СТАТЬЯ 6. Предприятинуудта, эмхи зургаануудта, организацинуудта газар саг үргэлжын эзэмдэлгэдэ, үгышье hаа, арендэдэ үгтэдэг юм.

СТАТЬЯ 7. Зөөри болгон эзэмдэхыень, тэрэ тоодо арендэдэ, газар үгэлгые юридическэ талаарнь батадхахын урда тээ газарай участогуудые хэрэглэхэ урдань тогтоогдоhон эрхэ реформын эхилhэнhээ хойшо 2 жэлэй туршада эрхэтэдтэ, предприятинуудта, эмхи зургаануудта, организацинуудта үгтэhэн зандаа үлэнэ. Энэ болзорой үнгэрхэдэ, энэ эрхэнь хүсэеэ алдаха юм.

СТАТЬЯ 8. Газарай реформо үнгэргэхэ үедэ эрхэтэдтэ газар үмсын зөөри болгон арадай депутадуудай Соведүүд түлбэритэйгөөршье, түлбэригүйгөөршье үгэдэг байха.

Тус захиргаанай район дотор, хүдөө ажахыда хүдэлдэг хүн бүхэндэ тоолоходо хүртэдэг, газарай дунда зэргын хубиин хэмжээгээр газар эрхэтэдтэ зөөри болгон, түлбэригүйгөөр таряашанай ажахы эрхилхын тула үгтэдэг байха. Республика, хизаар, область дотор тогтоогдохо эгээл дээдэ захын хэмжээн хүрэтэр нэмэлтэ газар таряашанай ажахыда түлбэритэйгөөр үгтэжэ болохо. Иимэ гүрим газар хамтын-хубаарилалгын зөөри болгон абаха ушарта хэрэглэгдэдэг.

Хубиин хамhабариин ажахы эрхилхы, байрын гэр барихын ба харууhалхын тула газарай участогууд түлбэригүйгөөр, арадай депутадуудай сельскэ, поселково, городской Соведүүдэй тогтооhон хэмжээн соо эрхэтэдтэ зөөри болгон үгтэдэг байха.

Саад болон мал ажал эрхилхын тула урдань үгтэhэн бүхы газар, мүн тэрэшэлэн хүдөө ажахын үрэжэл багатай ба муудхаагдаhан газар эрхэтэдтэ зөөри болгон, түлбэригүйгөөр үгтэдэг байха.

Дача болон гаражнуудые барихын тула, мүн тэрэшэлэн хубиин үйлэдбэриин ажал ябуулга эрхилхэ байшан ба барилгануудые бодхоохын тула тус Хуулиин хүсэндөө ороогүй байхада үгтэhэн газарай участогууд эрхэтэдтэ зөөри болгогдон, түлбэригүйгөөр үгтэдэг юм. Тиихэдээ арадай депутадуудай сельскэ, поселково, городской Соведүүдэй шэнээр тогтооhон нормын хэмжээн соо үгтэхэ болоно. Тус Хуулиин хүсэндөө ороhон хойно үгтэhэн газар, мүн тогтоогдоhон нормоhоо дээгүүр урда тээнь үгтэhэн газарай участогууд зөөри болгон, түлбэритэйгөөр үгтэдэг байха.

СТАТЬЯ 9. Эрхэтэдтэ зөөри болгон үгтэhэн газар тэрэниие үгэhэнhөө хойшо түрүүшын табан жэл соо имагтал арадай депутадуудай зохихо Соведэй зүбшөөлөөр худалдагдажа болохо. Энэ болзорhоо хойшо газар худалдан абалгын-худалдалгын ябуулганууд арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй хиналта доро хэлсээнэй үндэhөөр бэелүүлэгдэхэ ёhотой.

СТАТЬЯ 10. Газарай эзэд, газар эдлэгшэд ба арендаторнууд газар дээрэ бэеэ даагаад ажахы эрхилдэг, үйлэдбэрилhэн продукцияа болон тэрэниие худалдалгаhаа ороhон олзо орошоёо өөрөө мэдээд ашагладаг. Гүрэнэй, ажахын болон бусад зургаануудай, эмхинүүдэй зүгhөө ажахын ажал ябуулгадань хамааралсаха ябадал хоригдонхой. Тус дүрим газарай эзэдэй, газар эдлэгшэдэй, арендаторнуудай ажал ябуулгын хойноhоо хиналта бэелүүлхэ талаар РСФСР-эй болон РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай хуулинуудаар хараалагдаhан гүрэнэй ба бусад зургаануудай эрхэнүүдтэ хабаагүй. Гүрэнэй гү, али ондоо зургаанай тэрэнэй эрхэ мэдэлдэ таарахагүй акт гаргаа hаань, үгышье hаа, хуулиин эрилтэнүүдые хазагайруулаа hаань, газарай эзэн, газар эдлэгшэ, арендатор иимэ акт гүйсэд гү, али зарим хубинь үнэнтэ бэшэ гэжэ мэдэрхэ тухай мэдүүлгэтэйгээр сүүдтэ гү, али арбитражда хандаха эрхэтэй.

СТАТЬЯ 11. РСФСР-тэ газар хэрэглэлгэ түлбэритэй юм. Арендаторнуудhаа бэшэ, газарай эзэд, газар эзэмдэгшэд ба газар хэрэглэгшэд, РСФСР-эй хуулитай зохилдуулан, жэл бүриин газарай налог түлэдэг байха.

Газарай налог арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй тусхай счёдто оруулагдажа, газар хэрэглэлгэ ба аршалан хамгаалга эмхидхэлгэтэй, тэрэнэй үрэжэл hайжаруулгатай, Газарай кадастр болон газар эсхэмжэлгэ эрхилэлгэтэй, газар дайдые инженернэ болон социальна талаhаань түбхинүүлгэтэй холбоотой зорилгонуудта хэрэглэгдэдэг байха юм. РСФСР-эй хуулиин актнуудтай зохилдуулан, энэ мүнгэ зөөриин зарим хубинь областьнуудай, хизаарнуудай, автономито округуудай, автономито областьнуудай, Россин Федерациин бүридэлдэ ородог республикануудай бюджедүүдтэ нэгэдхэн оруулагдажа болохо.

Арендэдэ үгтэhэн газарай түлөө арендэнэ түлбэри абтадаг. Тэрэнэй хэмжээн РСФСР-эй хуулиин тогтооhон гүримаар, хэлсээнэй ёhоор тодорхойлогдодог юм.

СТАТЬЯ 12. Сэгнэлтэтэй, худалдан абалгатай, худалдалгатай холбоотой тоосоонуудые хэхын тула Россин Газарай банк байгуулагдаха юм.

СТАТЬЯ 13. Газарай шанар hайжаруулhанайнгаа, хүрьhэнэй үрэжэл ба ой модоной жасын газарай үрэжэл дээшэлүүлhэнэйнгээ, экологическа сэбэр продукци гаргаhанайнгаа түлөө газарай эзэд, газар эзэмдэгшэд болон арендаторнууд арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй бюджедүүдэй мүнгэнhөө урмашуулагдадаг байха. Энээнтэй хамта Газарай хуули хазагайруулhанай, газар бузарлаhанай ба муудхааhанай, тэрэнэй үрэжэл доошолуулhанай түлөө РСФСР-эй хуулиин тогтооhон гүримаар захиргаанай болон уголовно харюусалгада тэдэ хабаадуулагдажа болохо юм.

СТАТЬЯ 14. Уг зорилгоороо хэрэглэгдэдэггүй, ашаг үрэгүйгөөр хэрэглэгдэдэг газар, мүн тэрэшэлэн эрьесэhээ гаргагдаhан гү, али ашаг үрэ багатай гэжэ тоологдоhон газар hүүлдэнь шэнээр хубаарилхын ба газар участогууд болгон үгэхын тула арадай депутадуудай Соведүүдэй шиидхэбэреэр, газарай реформын бэелүүлэгдэжэ байхада, бусаан абтажа болохо, мүн газарай тусхай жасада дамжуулан үгтэжэ болохо.

Эдэ жасануудhаа газар түрүүшын ээлжээндэ таряашанай ажахы эмхидхэхын, хубиин хамhабариин ажахы, саад, огород, мал ажал эрхилхын тула үгтэдэг байха юм.

СТАТЬЯ 15. Газарай харилсаануудтай холбоотой асуудалнуудые хаража үзэхын тула арадай депутадуудай нютагай Соведүүд депутадуудай газарай комиссинуудые байгуулдаг. Тэдэ Газарай реформын талаар РСФСР-эй Гүрэнэй комитедэй нютагай зургаануудтай нягта холбоотойгоор хүдэлхэ ёhотой.

СТАТЬЯ 16. Газарай реформо шата шатаар бэелүүлэгдэхэ юм. Тэрэнэй нэгэдэхи шатада газар РСФСР-эй федеративна зөөри болгогдон, тэрэнэй бүридэлдэ ородог республикануудай зөөри болгогдон үгтэхэ, мүн захиргаанай-территориальна зохихо байгуулалтануудай хилэ соо газараа мэдэн захирха эрхэ арадай депутадуудай нютагай Соведүүдтэ олгогдохо юм. Энээнтэй хамта захиргаанай хилэнүүд тододхогдодог, эрхэтэдэй, предприятинуудай, эмхи зургаануудай болон организацинуудай ямар газар хэрэглэхэ дуратай байhаниинь элирүүлэгдэдэг, саашадань шэнээр хубаарилхын тула газарай тусхай жаса бүридүүлэгдэдэг, газарай налогой ставка болон газарай үнэ сэн тогтоогдодог байха.

Хоёрдохи шатадань арадай депутадуудай нютагай Соведүүд болон Газарай реформын талаар РСФСР-эй Гүрэнэй комитедэй зургаанууд эрхэтэдтэ, предприятинуудта, организацинуудта, эмхи зургаануудта газар зөөри болгохо, эзэмдэхэ, хэрэглэхэ эрхэтэйгээр, тэрэ тоодо арендэдэ үгэхэ, даалгаха ёhотой.

СТАТЬЯ 17. Тус Хуули баталан абтаhанhаа хойшо хүсэндөө орохо.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан,
1990 оной ноябриин 23.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоол

«ГАЗАРАЙ РЕФОРМО ТУХАЙ» РСФСР-эй ХУУЛИИЕ ХҮСЭНДЭНЬ ОРУУЛХА ТУХАЙ

«Газарай реформо тухай» РСФСР-эй Хуулиин баталан абтаhантай дашарамдуулан, РСФСР-эй Верховно Совет **иигэжэ тогтооно:**

1. «Газарай реформо тухай» РСФСР-эй Хуулиие тэрэнэй хэблэлдэ толилогдоhон сагhаа хойшо хүсэндэнь оруулха.

2. РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ даалгаха:

РСФСР-эй правительствын шиидхэбэринүүдые «Газарай реформо тухай» РСФСР-эй Хуулитай тааралдуулха;

тус Хуулида зүришэдэг тэдэнэй нормативна актнуудые РСФСР-эй министерствэнүүдэй, гүрэнэй комитедүүдэй болон албан зургаануудай шэнээр хаража үзэхэ, болюулха хэмжээнүүдые 1991 оной январиин 1 болотор абаха;

РСФСР-эй газар дээрэ газарай реформо бэелүүлхэ республиканска программа зохёон табижа, бэелүүлхэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан,
1990 оной ноябриин 23.

...ай дээдын зургаануудта

...ТЭД ЭНЭЭНИИЕ ...ЭХЭ ЁҺОТОЙ

...СССР-эй гүрэнэй хилэ гаралгые гуримшуулха ба ...ажын эд бараа хилын саана гаргаха гуримые ...ар нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Мини... ...едэй 1990 оной мартын 12-ой, июниин 14-нэй ...дүүргэн, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Со... ...тоол баталан абаа. Тэрээн дотор иигэжэ заагда-

...СССР-эй гүрэнэй хилэ гарахадаа, ошоһон зорил... ...аһуудаг газарайнь тусхай хэлсээнэй ёһоор ха... ...пунктнуудаар гараха ёһотой. Тус пунктнуудаар ...гардаха ёһогүй;

...эрхэтэдэй досоогоо хабсаралтатай паспорт гү... ...баха эрхэ олгохо;

...ын хабсаралта эрхэтэндэ нэгэ жэлэй болзортой... ...хэдээ эрхэтэнэй хадагаламжада байха һэн хой... ...й хугаса соо хэды дахин хэрэглэгдэжэ боло... ...угасаагай үнгэрхэдэ, хабсаралтын болзор һу... ...ли шэнэ хабсаралта үгтэхэ.

...та соо хэнэй, ямар тэмдэглэлнүүд байха ёһо-

...эшэкономбанкын эмхинүүдэй эрхэтэнэй хубиин ...һон харнин гүрэнэй валютын хэмжээн тухай;

...эмхинүүдэй—СССР-эй гүрэнэй хилээр гаргагда... ...роной валютын хэмжээн тухай;

...рэнэй аюулгүйе хамгаалха комитедэй хилын ха... ...эй — эрхэтэнэй СССР-эй хилэ гаталһан тухай.

...ортын хабсаралтын хаягдашоо һаа, хүсэндөө ...онь дубликат үгтэдэг. Зүгөөр тэрээгээрнь ха... ...худалдагдахагүй.

...тэнэй таможниин гү, али валютна хуулиин дү... ...һэн баримтын мэдэгдээ һаа, тэрэ хоёр жэлэй ...СССР-эй хилые хүнгэдхэгдэһэн гуримаар дабаха ...даха.

...н түлөө гүрэнэй түлбэри (пошлина), тэрэшэлэн ...рые һунааһанай түлөө хилэ гараха эрхэ олго... ...нүүдэй түлөө түлэгдэдэг мүнгэнэй 50 процентын ...а зэргэтэй.

...хоёр һара соо хүсэндөө оруулагдаха.
...эрхэтэдэй арадай хэрэглэмжын эд бараа аба... ...зорилготойгоор, жэлэй ямар сагта ошоһониинь, ...байха болзоройн утань хараада абтаха. Дурас... ...болон гэрай бэлэгэй хэмжээн нэгэ хүндэ хамта ...ирһөө дээшэ гараха ёһогүй.

...гаргадажа болохоор хараалагдаһан арадай хэ... ...бараанай түлөө таможни СССР соо наймаа... ...ийнь 50 процент хүрэтэр мүнгэ түлүүлжэ боло-

...паспортын хабсаралта үгэһэнэй ба тэрэнэй бол... ...й түлөө түлбэринүүд (пошлина) эдэ документ... ...ба эмхидхэхэ хэрэгтэ гаргагдаһан гарза тэхэ... ...СССР-эй гүрэнэй хилэ дабуулха пунктнууд тээ... ...ргы эмнүүдые бариха ба заһабарилха хүдэлмэ... ...дэхэ зэргэтэй.

...путадуудай районно болон городской Советүү... ...үүд республикын Министрнүүдэй Советтэ ха... ...дальые хүн зондо ойлгуулха уялгатай.

...ТАДА, ЭГЭТЭДЭ...

...ай, Яруунын, Ахын, Хойто-Байга... ...депутадуудай райсоведэй гүйсэдкомуу... ...алнуудые хаража үзөөд, Буряадай ССР-... ...рнүүдэй Совет тусхай тогтоол баталжа ...рда тээнь найман жэлэй байһан һургуу... ...унда болгобо. Тиигэжэ Нуртын (Захаа... ...игирэй (Хойто-Байгал), Эгэтын (Яруу... ...-Голой (Аха) дунда һургуулинууд эм... ...гээшэ.

...уламжалан, шэнэ дунда һургуулинуу... ...алай хэрэгсэлнүүдээр, багшануудаар ...Буряадай ССР-эй Арадай эрдэм һу... ...министерство уялгалагдаа.

...90 ондо гаргашалхаар һомологдоһон ...ёһоор, мүн аймагуудайнгаа экономическа ...на хүгжэлтын түсэбтэй зохилдуулан, ...ассуудые бүрилдүүлхэ, һургуули бүхэ... ...алай-материальна үндэһые бэхижүүлхэ ...аамнай. Яруунын, Ахын, Хойто-Байга... ...едэй гүйсэдкомууд зохисотой хэмжээ ...этэй.

УДААРБАЛ, УРАГШАГҮЙДЭХЭБДИ!..

Хүүгэдэй литературын хүгжэлтэ тухай бодолнууд

ХҮҮГЭДЭЙ уран зохёолой хүгжэлтын гол шухала асуудалаар һаяхан үнгэрһэн конференци-зүблөөн дээрэ элидхэл шагнаһанай удаа олон хүн үгэ хэлэжэ, нилээдгүй һонин хөөрэлдөөн болоһон байна. Уран зохёолой эгээл гээгдэнги һалбари гэхэ гү, али үхибүүдтэ зорюулагдаһан литературын асуудал олоной һанаа зобоодог юм байна гэжэ эли болоо бэлэй.

Сэхыень хэлэбэл, дан ехээр хожомдожо, тэрэ мүртөө һайн бэлэдхэлгүйгөөр энэ зүблөөн-конференци зарлагдаа гэжэ зон тэмдэглээ һэн.

Үнэхөөрөөшье, 1968 оной ноябриин хорёодоор хүүгэдэй литературын II конференци болоо агша һэн. Тэрээнһээ хойшо үхибүүдэй уншаха зохёол олошоруулха, шанарыень һайжаруулха тухай иимэ үргэн ехэ хөөрэлдөөн болоогүй.

Имагтал Буряадай Уран зохёолшодой холбоондо хэдэхэн жэлэй саана хүүгэдэй литература тухай бишыхан суглаан зарлагдажа, тэндэ Ц-Ж. Жимбиевэй элидхэл шагнагдаа бэлэй. Тэрэ суглаанда уран зохёолшодһоо ондоо хүн байгаагүй, тодорхой тогтоолшье абтаагүй һэн. Гэбэшье хүүгэдэй литературые хүгжөөхэ тухай асуудалые һэргээжэ, «нойрмог» байдалһаань гаргажа, бага зэргэ ами оруулха талаар тэрээхэн суглаан зарим тэды түлхисэ боложо үгөө гэжэ тэмдэглэлтэй.

Хүнэй бага наһан гээшэ нүгэлгүйхэн, эгээл һайхан хаһа гэжэ мэдэнэбди. Имагтал үхибүүн наһандаа, психолог-эрдэмтэдэй хэлэдэгэй ёһоор, эхэһээ түрэһөөр түрүүшын агшанһаа эхилээд, табан наһа хүрэтэрөө хүнэй абари зан гээшэ бүрилдэдэг гэхэ. Тиимэһээ хүүгэдэй «эртын улаан наранаар», хэлэндэ ороодүйһөөнь эхилжэ, номой хүмүүжүүлхы удха шанар сэгнэшэгүй ехэ.

Балшар наһандаа уншаһан гү, али эхэ эсэгэдээ уншуулжа шагнаһан һайн ном наһан соошни мартагдахагүй. Тиимэ дурдалга хүн бүриин сэдьхэлдэ зула мэтээр бадаржа ябадаг гэжэ һанагшаб. Тиимэ зула миниишье сэдьхэлдэ ото бадаржа ябадаг. Тэрэ хадаа Каштанка гэжэ зохидхон нохойн ба лилипүүдүүдэй орон нютагта гэнтэ орошоһон мантан томо Гулливерэй мүхэшэгүй образууд. Тон һайнаар оршуулагдажа, Буряад-Монголой гүрэнэй хэблэлээр (Буряадай номой хэблэл тэрэ үедэ иимэ нэрэтэй байгаа) гараһан тэдээхэн номууд амаргүй гоё зурагтайнууд һэн гэжэ һанадагби. «Сельмаг» гэжэ нэрлэгдэдэг нютагайнгаа магазинһаа эхэ эсэгымни тэдэ номуудые худалдажа абаад, намда бэлэглэһэн байгаа. Тиигэжэ ехэ наһатанай һургуулида ном үзэдэг байһан эхэ эсэгээ дахажа, үшөө һурадаг болоодүйдөө үзэгтэ ороһон би ородой ба дэлхэйн классикын алтан жасада оронхой тэдэ хоёр номые уншаһан хүм. Гадна олон ондоо поэдүүдэй оршуулһан А. С. Пушкинай хэдэн шүлэгые багтааһан «Шүлэгүүд» гэжэ нэрэтэй номхон намда бии. Агуу поэдэй алуулһаар 100 жэлэй ойдо зорюулагдажа, 1937 ондо хуушан латаар хэблэгдэһэн тэрээхэн номхон 10 000 хэһэгтэй! Эдиршүүлые гоё һайханда, уран үгэдэ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ ородой ба дэлхэйн классикын гүн ехэ удха шанарые республикымнай тэрэ үеын хүтэлбэрилэгшэд ойлгодог, сэгнэдэг байһан байна бшуу даа.

Байн-байн социальна, национальна хүгжэлтын «шүрэбэй» гажажа эхилһэнһээнь уламжалжа, буряад хэлэн дээрэ гарадаг номуудай хэһэгүүдшье үсөөр үсөөрһөөр, һүүлэй 20—30 жэлэй турша соо 1000 дээрэ бүхөөр тогтошоо һэн. Буряад программаар ажалладаг байһан 200 шахуу һургуулида (холимог һургуулиие хараада абалсаагүй бол) һурадаг һурагшадай эрилтые хайшаншье гээ һаа, оройдоо хангажа шадахагүй, знэмнай одоол үгыһөө биинь дээрэ гэһэншүү — дан үсөөн хэһэг гээшэ ааб даа.

Буруушаг лэ юумэн боложо байна гэжэ мэдэжэшье байгаа һаа, булта амандаа уһа балгаад, засаг-бурхандаа зальбараад лэ ябаһан ушарнай мүнөө болоходо, хүлисэшэгүй ехэ алдуу байһан байна ха юм даа. Үнэхөөрөөшье, буряад хэлэн дээрэ бэшэдэг зохёолшод һүүлэй 20—30 жэл соо тоогдосогүй, хоёрдохи сортын хүнүүд гэжэ харагдадаг байһамнай нюуса бэшэ. Тиигээд лэ зарим нүхэднай ямар нэгэ зохёол бэшэжэрхиһоор лэ, бэхынь үшөө хатажа үрдеэдүй шахуу байтар, тэрэнээ ород хэлэн дээрэ заатагүй оршуулуулха, түбэй гү, али нютагай хэблэлээр гаргуулха гэжэ гүйлдэдэг байһаниинь ойлгосотой. Һүүлэй һүүлдэ зарим зохёолшоднай эхэ хэлэеэ голоод юм гү, юрэдөөл, ород хэлэн дээрэ сэхэ бэшэжэ эхилээ һэн шуу.

Буряад хэлэн дээрэхи хүүгэдэй литературын хүгжэлтэдэ «гасуу» боложо үгэһэн гол шалтагаан эндэһээл эхитэй гэжэ һанагдана. Нээрээшье, гушаад онуудһаа хойшо Бабасан Абидуевай «Тэхэ Бабанын түүхэ», «Эрээн гүрөөһэ эмээллэгшэ» гэжэ ульгэрнүүдэй һүүлээр үхибүүдтэ зорюулагдаһан барюубшатайхан, хүүгэдыешье, ехэшүүлыешье баясуулмаар зохёолой бэшэгдээгүй байһые юугээр тайлбарилхабибди? 50—60—70-аад онуудта республикые ударидажа байһан удамаршад мүртэйгөөр һаналаа табидаггүй байгаа гэжэ сэхэ хэлэе.

Буряад орондо Чуковский, Маршак, Барто мэтын зохёолшод бии болодүй гэжэ буряад хэлэнэй, литературын олон багшанар — һургуулида буряад хэлэ заалгые дахин һэргээхын, одо заяаень үргэхын түлөө ото тэмсэжэ гараһан нүхэд ходо һанаа зобонгёор хэлэдэг юм. Үнэхөөрөөшье, «Аляахан Аляаһан», «Матархай үйлсын Мэртэмхай» мэтын зохёолнуудта халташье адли зүйлнүүд буряад хэлэн дээрэ бэшэгдээгүй бшуу даа. Ёһотой һайн, үхибүүдэй нэгэ дахин уншаад лэ сээжэлдэжэрхихээр ори гансахан шүлэгые би нэрлэхэ байнаб. Тэрэ хадаа Ц-Д. Д. Дондоковагай «Дэб дэбхэн Сэндэмэхэн» гэһэн шүлэг. Тэрээхэн шүлэг Агния Бартогой «Аргамжахан» гэжэ шүлэгые ээлүүдгүй һануулдаг. Булсагархан хасартай Лида хүүхэнэй аргамжа харайлгаар тулалдаад, һүүлэй һүүлдэ илажа гараһан тухай хэлэгдэдэг.

Уран зохёолшод үхибүүдтэ зорюулжа, юумэ бэшэхээ болишоо гэхэгүйш. Бэшэдэг. Үхибүүдэй, эдиршүүлэй уншаха хэдэн ондоо номуудые Буряадай номой хэблэл жэл бүри гаргажал байдаг һэн. Теэд хэһэгүүдынь уйдахаар үсөөн байгаа бшуу даа — оройдоол 1000. Энэ ушарые олон хүн буруушаадаг байгаа — уран зохёолшод, багшанар, түрэлхид. Теэд «Вася миисгэй шагнаад лэ эдижэл байгаа» гэжэ И. А. Крыловой басни соо хэлэгдэһэншүүгээр, нютагай хүтэлбэриин албан хойрог «машина» жэл бүри хэблэлэй түсэб табихадаа, буряад хэлэн дээрэ гараха номуудай тооё үнеэхил 1000 дээрэ тогтоодог һэн.

Нэгэтэ буряад хэлэн дээрэ хүүгэдэй номууд үсөөн хэһэгтэй байна гэжэ буруушааһанайнгаа түлөө би — засаг баридагуудай дээрэһээ уруу харадаг һанамжын ёһоор, хэлэгүй ябаха ёһотой таршаа хорхой — һайн лэ «һунаалгаһан» хүм.

Имагтал һүүлэй жэлнүүдтэ хубилган шэнэдхэлгын ашаар лэ буряад номуудай хэһэгүүдэй тооё ехэ болгохо хүдэлмэри хэгдэнэ. 1989 онһоо ехэшүүлэй уншаха ном 2000—3000, үхибүүдэйхи 6000—8000, заримдаа 30 000 хэһэгээр гарадаг болоо. Онсолбол, «Арадай баатар Гэсэр» гэжэ Николай Дамдиновай прозоор бэшэһэн ном 30 000 хэһэгээр хэблэгдэнхэй.

Цокто Номтоевой «Шагжын хулые» ядахын сагта 15 000 хэһэгээр гаргаха байһан байгаа. Үсөөн хэһэгээр хэблэгдэһэн энэ ном хэблэлһээ гарамсаараа, үрин-тарин гээд лэ, үгы болошоо бшуу.

Гэхэтэй хамта буряад үхибүүд түрэлхи хэлэн дээрээ ном муугаар уншана гэжэ багшанар гомдол баридаг. Эндэ хэдэн олон шалтагаан бии. Нэгэдэхеэр, илангаяа бишыхан үхибүүдэй дурые буляахын түлэ номые гоё һайхэнаар, нюдэндэ торосотой зурагуудаар шэмэглэхэ хэрэгтэй. Дээрэ дурдагдаша «Арадай баатар Гэсэрэй» уран шэмэглэл һанаһанда хүрэнэгүй. Хоёрдохи шалтагаан гэхэдэ, буряадуудые түрэлхи хэлэн дээрээ ном уншахыень болюулхын тула һүүлэй 20—30 жэл соо манай республикада бүтэхэтэй, бүтэхэгүй бүхы юумэн хуу хэгдээ. Нэгэдэхеэр, 1990 оной октябриин 9 хүрэтэр манай хэлэн гүрэнэй статусгүй байгаа гэжэ мэдэнэбди. Тиимэһээ буряад хэлэн сасашадаа хүгжэхэгүй, үнишье болонгүй һүнэжэ, түби дэлхэй дээрэ тоологдодог «үхэһэн» хэлэнүүдэй список соо бэшэгдэхэ гэһэн һанамжа дэлгэрэнги байгаа. Зарим ажал ябуулагшад (тэдэнэй дунда хэлэ бэшэгэйшье эрдэмтэд байһан байха) бүри манай зуун жэлэй эсэстэ буряад хэлые «хүдөөлүүлжэрхихээр» бэлэн байһаниинь нюуса бэшэ. Энээнһээ уламжалан, энэ шалтагаанай нүгөө тала «бэеэ мэдүүлээ» һааб даа. Тэрэнь хадаа саг үргэлжэ номой дуталга. Буряад хэлэн дээрэ номуудай огто олдохогүйдэ, үхибүүд хэрэгтэйшье, хэрэггүйшье номуудые ород хэлэн дээрэ уншаха баатай болодог һэн. Харин ород хэлэн дээрэ түбэйшье, нютагайшье хэблэлээр гараһан номууд тэрэ үедэ худалдаа наймаанай тагууд дээгүүр, библиотекэнүүдтэ яар ябта хэбтэгшэ һааб даа. Үнэхөөрөөшье, түрэлхи хэлэн дээрээ ном уншаха дадалтай хүсэд боложо үрдингүй, бэлэдхэлэй классһаа гү, али бүри саадта ябахаһаа эхилжэ, ород хэлэн дээрэ ном уншаха баатай байһан үхибүүд аб болохо бүрөө түрэлхи хэлэн дээрээ бэшэгдэһэн зохёолнуудта «хүйтэрнэ» ха юм. Тиимэһээ манай залуушуул, үхибүүднай эртэ урдын элинсэг хулинсагуудһаамнай манда хүрэжэ ерэһэн буряад аман зохёол муу мэдэдэг аад, ород былинэнүүдые, онтохонуудые эрхимээршье бэшэ һаань, барагаар мэдэдэг. Илья Муромец, Алёша Попович, үхэдэггүй Кощей, Горыныч-Могой, Хүхэ-Буурал морин тухай манай үхибүүдэй мэдээд ябахада, муу бэшэл юм бээ. Зүгөөр хажуугаарнь түрэл арадайнгаа аман зохёолые үхибүүд аб адли һайнаар мэдэхэ ёһотой байгаа бшуу! Алтан Шагай мэргэниие, арбан табан толгойтой ажарай Мангадхайе, зуун найман толгойтой зуудаг шара Мангадхайе гү, али буряад домогуудай баатарнуудые — Бабжа-Барасые, Шоно-Баатарые мүнөөнэй хорин наһатан сооһоо хэниинь мэдэдэг бэ гэжэ һонирхобол, зүбтэй харюу абахань бэрхэтэйл аабза. «Гэсэр» тухай манай залуушуул мэдэдэг гэе. Өөһэдөө буряад хэлэн дээрэ уншаагүй һаа, дуулаһан байха. Тиигээдшье «Гэсэрые» хоёр ондоо поэдүүд оршуулаа. Хоёрдохиинь зол боложо, һүүлшын оршуулга хоёр боти болгогдон, гүйсэдөөр хэблэгдэжэ гараа.

Сэхыень хэлэбэл, Владимир Солоухинай оршуулга намда һайхэшаагдаагүй. Тон өөрынь — буряад ульгэрэй аялга органидожо, оршуулагшын хүсэлөөр манай «Гэсэр» ород былинын аялгатай болошоо. Хэрбээ геройнуудайнь нэрэнүүдэй дурдагдаагүй һаа, ород былинэ уншанаб гэжэ һанахаар һэн.

«Гэсэр» ульгэрөө эхэ хэлэн дээрэнь наһаараа уншажа үзөөгүй, уншахашьегүй залуушуул ород хэлэн дээрэхи оршуулгые уншабал, гэсэршэдшье, ород хэлэн дээрэ былинэнүүдые дууладаг зоншье хоорондоо аб адлихан гэжэ һанажа магадгүй — тэрэл һанаа зоборитой. Манай үхибүүд буряад хэлэн дээрээ «Гэсэр» уншажа заяандаашье шадахагүй гэжэ гүүрһа бариһан зарим нүхэдшье һанадаг хэбэртэй агша. Үхибүүднай «Гэсэрые» дууһыень буряадаар уншаха гү, али үгы гү — энэмнай хэблэлшэдһээ, багшанарһаа, түрэлхидһөө сэхэ дулдыдаха. Тиимэһээ «Гэсэрые» гүйсэдөөр хэблэхэ саг тулажа ерээ. Юундэб гэхэдэ, 1959 ондо хэблэгдэһэн «Гэсэрнай» мүнөө хаанаһаашье олдохоо болинхой.

Хүүгэдэй литературада ёһотой анхаралай хандуулагдадаггүй байһые үшөө юун гэршэлнэб гэхэдэ, үхибүүдтэ зорюулагдаһан зохёолнуудые шэнжэлхэ мэргэжэлтэй эрдэмтэд манда үгы. Нэгэл нүхэр бии агша һэн — Пахутова, теэд энэ нүхэрнай хүүгэдэй литературын материалаар диссертаци ород хэлэн дээрэ бэшээжэ, тэрэнээ хамгаалжархёод, һүүлдэнь энэ хэрэгые мүртэй анхархаа болишоһон байгаа. Буряад хэлэн дээрэ ном уншажа шададаг байһан юм гү, али үгы гү — һэжэглэмээр. Буряад хэлэн дээрэ гараһан зохёолнууд тухай рецензиһээ, шэнжэлгэһээ байтагай, юрын һанамжашье бэшэгдэггүй ушарынь ондоо юугээр тайлбарилтайб?

Һаяшагай Виктор Жапов гэжэ залуу эрдэмтэ ургажа байнхай. Теэд энэшье нүхэрнай эдэбхитэйгээр хүүгэдэй литературын хэрэгтэ оролсоногүй. 1988 ондо «Байгал» журналай 3-дахи дугаарта толилуулһан «Цырен-Базар Бадмаев — үхибүүдэй поэт» (Уран зохёолшын түрэһөөр 60 жэлэй ойдо) гэжэ статьянь нюдэндэм торсолдоо бэлэй. Хүүгэдэй литература шэнжэлгэдэ наһаа зорюулха гээл һаа, энэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр оролсохо хэрэгтэй юм ааб даа.

Хүүгэдэй литературын теориин манда дохолонтодогһоо юм гү, али ямар нэгэ гүнзэгы шэнжэлэлэй хэгдэдэггүйһөө юм гү — хүүгэдэй литературада ямаршье хабаагүй зохёолнуудые бидэ энэ һалбари руу «шиихадагбди». Ехэшүүлэй үхибүүд тухай уншажа, тэдэнэй психологи тухай мэдэсээ үргэдхэхөөр бэшэгдэһэн зохёолнуудые хүүгэдэй литература руу хабшуулдаг гээшэбди. «Ехэшүүлдэ — үхибүүд тухай» гэһэн гаршаг доро агаарай долгиндо гарадаг Бүхэсоюзна радиогой дамжуулга олоной анхарал татадаг бэлэй. Зарим зохёолнууд тэрээхэн дамжуулгын материалнуудые һануулдаг агша. Үхибүүдтэ зорюулагдаһан зохёолнууд заатагүй хүүгэд тухай байха ёһотой бэшэ юм ха юм. Хэрбээ үхибүүд тухай хэлэгдээ юм һаа, Марк Твенэй «Том Сойерой» гү, али «Хан тайжа гуйлааншан хоёрой» шанарта хүрэмөөр байг лэ.

Жэшээ болгон, Г-Д. Дамбаевай «Олониитын даабари» гэһэн рассказ дурдаха дуран хүрэнэ. Энэ рассказ «Байгал» журналай 4-дэхи дугаарта 1987 ондо толилогдоһон байна. Рассказай уран найруулга һэрхигээр, хэлэниинь модохир, хубхай хуурай, «һангай» үгэнүүдээр бэшээтэй гэхэдэ болохо. 4-дэхи классай һурагшадай хүдэлмэриингөө түсэб табижа байһан тухай рассказ соо хэлэгдэнэ. Г-Д. Дамбаевай ондоо зохёолтой танил бэшэ хүн энээниие уншаа һаа, энэ зохёолшомнай бэлиггүй хүн юм гү, гэжэ һэжэглэжэ магадгүй. Теэд Дамбаевта һайн зохёолнууд бии ха юм. Илангаяа шог ёгтото рассказуудаа уулзалганүүдай үедэ уншахадань, зон ехэ дуратайгаар шагнадаг лэ. Харин уран зохёолшо юундэ өөртөө эндэ урбаа гээшэб? Минии үгэнүүдэй хооһон бэшэ байхын тула халта жэшээ дурдаһуу. Зохёол иигэжэ эхилнэ: «Хэшээлнүүдэй һүүлээр 4-дэхи классай староста, звеньевойнууд ба ханын газетын редколлегиин гэшүүд үлэбэд. Түрэлхидтэ концерт харуулха; ханын газетэ гаргаха, муугаар һурадаг һурагшадта хамһалсажа, номынь үзүүлхэ тухай хэлсээн эхилбэ», һургуулиин темэдэ яаралтайгаар бэшэһэн мэдээсэлдэл адли байна энээхэн хэһэг. Саашань буулгая: «— Ханын газетэ гаргаха гэхэдэмнай, Галсан редакторнай үбдэнхэй. Галсангүйгөөр шүлэг, статьянуудые бэшэжэ, зуража шадаха хүн редколлегиин гэшүүдэй дунда үгы. Яаха зон гээшэбибди!— гэжэ шарахан үһэтэй, нюдэндөө шэлтэй Надя һанаагаа зобонгёор хэлэбэ.

Цырендулма ДОНДОГОЙ.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ «Мүнгэн хутага» (авторынь — поэт Д. Доржиева, найруулан табигшань — С. Хажитов) гэжэ зүжэгэй табигдаһан тухай мэдээсэл манай газетэдэ толилогдоо һэн.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: РСФСР-эй габьяата артистнууд Г. Бутуханов (Галсан Норбоев), Л. Дугарова (Ханда), Залуу артистнууд Б. Жалцанова (Намжилмаа), Б. Раднаев (Жэмбал).

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

· ТАСС · АПН ·

...ЫН СААНАҺАА

...Великобрита... ...ансын министр ...джор консерва... ...ин шэнэ хүтэл... ...болобо. Тушаал... ...тухайгаа сонос... ...аргарет Тэтчерэй ...оороо юм.

...хуулинуудай ...бэрилхы партиин ...зүндоо премь... ...болодог юм. Но... ...ла хатан Элиза... ...рэнэй толгойлог... ...тушаалда Дж. ...хуулитаар бата... ...ай байгша ауун ...кобританиин эгээл ...ьер-министр бо... ...Тэтчер Дж. Мейд... ...лүүнаар амарша... ...ин нэгэдэлые һэр... ...дахн парламент... ...ада амжалта туй... ...тэжэ этигэжэ бай... ...хэйлбэ.

...консерваторнуу... ...хүтэлбэрилэгшэ 47-той. Лондоной үгытэйшүүлэй райондо түрэлхидынь ажаһуудаг байһан, эсэгэнь циркын акробат һэн. 16-тай байхадаа, Джон һургуулияа орхижо, амяа тэжээхын тула ажаллаха баатай болоо һэн. Һүүлдэнь банкын нэгэ колледждэ һуралсалаа үргэлжэлүүлжэ дүүргэһэнэй һүүлээр Англиин ба хилын саанахи элдэб банкинуудта хүдэлһэн. 1979 ондо общинануудай палатын гэшүүн болоожо, правительствын бүридэлдэ оруулагдаа һэн. Һүүлдэнь жиирэй тушаалһаа эхилээд, гадаадын хэрэгүүдэй ба харилсаа холбооной хэрэгүүдэй министр, финансын министр хүрэтэрөө ургаһан байна. Тэрэ М. Тэтчерэй политикые баримталдаг.

ЖЕНЕВЭ. Зүүн Европын бүхы оронуудта экономикын байдал муудана. Һүүлэй һаранудай туршада хүн зонойнь һуудал байдал эрид муудаа. ООН-ой Европодохи экономическа комиссиин шэнжэлэгшэд иимэ тобшолол хээ һэн. Европо түбиин экономическа байдалда зорюулагдаһан элидхэл эндэ толилогдоо. 1989 оной һүүл багһаа промышленна үйлэдбэри бирагүйдэжэ эхилһэн аад, мүноо үедэ Зүүн Европын бүхы оронуудта иимэ байдал үзэгдэнэ. ЕЭК-гэй мэдээнүүдэй ёһоор, нёдондо жэлэй зохихо хугасаатай сасуулхада, байгша оной түрүүшын юһэн һара соо экономикын дүнгүүд дунда зэргэнь 18 процент доошолһон байна.

Тиихэдээ Польшодо, Венгридэ, Чехословакида промышленна үйлэдбэриин хэмжээн юундэ доошолноб гэбэл, тэндэ сэнгүүдые тогтонижоруулгын политика бэелүүлэгдэнэ, экономическа шэнэ арга оньһо нэбтэрүүлэгдэнэ. Харин СССР-тэ түбэй газарһаа түсэблэхэ гурим болюулагдана, реформонууд урагшагүйдэнэ.

Сэнгүүдэй дээшэлхын хажуугаар хүдэлмэригүйшүүлэй тоо олошорно. ЕЭК-гэй шэнжэлэгшэдэй сэгнэлтын ёһоор, СССР-тэ мүнөөдэрэй байдалаар 2 миллион, Польшодо 1 миллионһоо үлүү хүдэлмэригүйшүүл тоологдоно.

Зүүн Европын бүхы оронуудай гадаадын үри шэриин асуудал улам шангаар табигдана. Энэнь нэн түрүүн СССР-тэ хабаатай. Баруунай банкинууд Советскэ Союзда үгэһэн урьһаламжануудта процентнэ түлбэринүүдые нэмээнхэй, тэрэнэй экономикын ерээдүйн байдал тушаа һанаата болоно.

ПРАГА. Зүүн Европын оронуудай шэнжэлгэнүүдэй түб эндэ нээгдээ һэн. СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. В. Козырев тэндэ байлсаа бэлэй. ЧСФР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр И. Дистбиртэй, ЧСФР-эй болон Чешскэ республикын хүтэлбэриин гэшүүдтэй тэрэ хөөрэлдэһэн байгаа. ТАСС-ай корреспондентдэ интервью үгэхэдөө, гүрэнүүдэй хоорондо харилсаа холбоо хүгжөөхэ шухала гэжэ тэрэ мэдүүлээ.

Чехословакидахи манай партнернуудай болгоомжотой байһаниие яһала ойлгохоор,— гэжэ тэрэ хэлэбэ.— Тэдэнэр СССР-эй Президентдэ түбэг татаха дурагүй, нүгөө талаһаа, союзна хэдэ хэдэн республикануудтай харилсаануудые хүгжөөхэ арга боломжонуудые алдаха дурагүй. Олон талын үндэһэ һуури дээрэ харилсаануудые хүгжөөхэ ёһотой гэжэ Чехословакидахи манай партнернууд тоолоно. Мүнөө үедэ имагтал политикын, экономикын талаар харилсаанууд бэелүүлэгдэдэг. Теэд тэдээнһээ гадна соёл болбосорол, эрдэм ухаан, хүнүүдэй хоорондын харилсаанууд бии ха юм.

Консульствануудые, үгышье һаа, бусад зургаануудые нээхэ тухай асуудал мүнөө дээрээ тодорхойгоор хэлсэгдээгүй, хойшолуулагдаа. Ерэхэ жэлэй түрүүшын кварталда РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. Ельцин албанай хэрэгээр Чехословаки ерэхэ болонхой. Тиихэдэ хоёр талын харилсаануудай асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэхэ ёһотой гэжэ РСФСР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр онсолон зааба.

Мүнөөдэр—СПИД үбшэнтэй тэмсэлгын Бүхэдэлхэйн үдэр

АЮУЛҺАА ҺЭРГЫЛЭГТЫ, БОЛГООМЖОТОЙ БАЙГТЫ

Элүүрые хамгаалгын Бүхэдэлхэйн организациин (ВОЗ) дурадхалаар жэл бүхэнэй декабриин 1 СПИД үбшэнтэй тэмсэлэй Бүхэдэлхэйн үдэр болгогдоһон байна.

СПИД хабдарта болон зүрхэ-һудалай үбшэнгүүдые хоёрдохи һуурида түрин гаргажа, ВОЗ болон ООН-ой һанаа зобооһон эгээл гол асуудалынь болонхой юм.

Айхабтар хүшэр хүндэ аюул гэжэ харагдаха СПИД үбшэн дэлхэй түбөөр түргэнөөр тарана. Тэрэ манай орондо бии болохоһоо гадна республика соомнайшье иимэ үбшөөр халдаһан ушар үзэгдөө.

Советскэ Союз даб дээрэ тэрэ үбшэнэй ехээр тараһан газар болошоодүй гээшэ. Теэд хэрбээ шударгы түргэн, эрид хэмжээнүүдые абаагүй һаамнай, бодото байдал үндэһөөрөө хубилжа магад.

Хүндэтэ уншагша, Танай энэ статьяемни уншаһаар байтартнай, СПИД үбшэнгөөр үбдэжэ байһан хэдэн арбаад хүн дэлхэй дээрэһээ хоробо гэжэ мэдэгты. Хүнэй иммунна системые хорлодог вирус айдаһатай түргэнөөр дэлгэрнэ. Элүүрые хамгаалгын Бүхэдэлхэйн организациин мэдээсэлэй ёһоор, 1990 оной июниин 30-най байдалаар, дэлхэйн 157 орондо дүн хамта 226 098 хүн хэзээдэшье эдэгэхэгүй энэ муухай үбшэндэ дайрагданхай гэжэ тэмдэглэгдэһэн байха юм. Энэнь нёдондонойхиһоо 100 мянгаар олон. Харин халданхай хүнүүдэй тоо миллионуудаар тоологдожо эхилэнхэй.

СПИД-эй вирусээр халдаһан хүнүүдэй тоо манай орондо ургажал байна. СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствын тусхай дүнгүүдэй ёһоор, 1987 ондо СССР-тэ миил 32 хүн үбдэнхэй байбал, харин байгша оной июлиин 15-да энэ үбшэнгөөр халдаад ябаһан совет эрхэтэдэй тоо 523-да хүрөө. Гэхэ зуура, тус үбшэнэй бүхы шэнжэнүүдые гүйсэд харуулжа һүжэрөөд байһан байдалда 41 хүн, тэрэ тоодо 28 үхибүүн ороһон байна. (1990 оной июлиин 15-най байдал). Эдэ үбшэнтэн сооһоо 24 хүниинь, тэрэ тоодо 16 үхибүүн наһа бараа.

Иимэ хүшэр хүндэ үбшэнэй дэлгэржэл байһан ушар ганса элүүрые хамгаалгын бэшэ, харин дэлхэй дээрэхи гүрэн түрын эмхинүүдые сошордуулаад байнхай.

Совет эрдэмтэдэй тусхайлан тоолоһоной ёһоор, СПИД үбшэнгөөр халдаад ябагшадай тоо байгша оной эсэс багта 1625 хүн, 1991 ондо —6200, 1992 ондо —24000, 1993 ондо —89 000, энэ зуун жэлэй эсэс багта 1 миллионһоо 1,5 миллиондо хүрэхэ, хүндөөр үбшэлэгшэдэй тоо 30 мянганда хүрэжэ болохо. 1996 ондо болотор бидэ США-гай иимэ үбшэнтэнэй тоо хүсэхэдөөшье болохоёо байнабди гэжэ эрдэмтэд мүнөө тэмдэглэнэ.

Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд хододоо шууяатай, хэтэрмэ үлүү гараһан юумэ бэдэрдэг аад лэ, СПИД үбшэнтэй холбоһон элдэбын һураг суу тараһан байна. Жэшээлхэдэ, энэ үбшэн тараадаг батаганаан бии, миисгэй болон бусад амитадай бэедэ СПИД-эй вирус байдаг юм ха, энэ үбшэн ажаһуудалай элдэб эсын зүйлнүүд дээр дамжажа болохо гэхэ мэтэ үндэһэгүй үгэ хүүр тарааһан гэшэ. Зүгөөр эдэ бүгэдын худал, ямаршье үндэһэгүй байһаниие ажабайдалнай батадхаа бшуу. Энээндэ баярлаха хэрэгтэй.

Энэ үбшэнэй вирус — ВИЧ (вирус иммунодефицита человека) гэдэг үбшэлһэн хүнэй шуһан, хүрэнгэ, шүлһэ нёлбоһон, хүхэнэй һүн, шээһэн болон хүнэй бэе махабадһаа гарадаг бусад шэнгэн бодосууд соо олдоһон байха юм. Тиигэбшье тэрэ гансал шуһаар, хүрэнгөөр болон эхэнэрэй умайтай холбоотой газарһаа гарадаг шэнгэн бодосуудаар дамжажа халдадаг гэжэ элирүүлэгдэнхэй. Тиимэһээ тэрэнэй хайшан гэжэ тараха ушартайнь эли болоно, тоолоһоной үлүү гэжэ һанагдана. СПИД ондоо аргаар тарадаггүй байна.

СПИД үбшэнһөө һэргылхэ талаар манай республика ямар байдалтай байна гэшэб!

1989 оной ноябрь һараһаа манай республикада тусхай түб байгуулагдаа һэн. Республикын 6 райондо диагностическа лабораторинууд нээгдээ. Энэ жэлэй дүүрэтэр үшөө 5 лаборатори эмхидхэгдэхэ юм.

Эдэ хүдэлжэ байгаа лабораторинууд үнгэрһэн юһэн һарын турша соо СПИД үбшэ шалгаһан 104 мянган анализ хээ. Харин үнгэрһэн жэлэй энэл сагай хугасаа соо 77 мянгые хэһэн байна. Ондоогоор хэлэбэл, мүнөөдэрэй байдалаар, республикын хүн зоной миил 8—9 процентнь шалгагдана. СПИД-һээ һэргылхэ талаар лабораторинууд Зэдын, Түнхэнэй, Хориин, Сэлэнгын, Кабанскын районуудта нээгдэхэ ёһотой аад, районно түбэй больницануудай зэмээр болзорынь ходо хойшолуулагдана.

Манай ороной элүүрые хамгаалгын түлюур туйган байдалтайнь энэ үбшэнэй дэлгэрһэнэй гол шалтагааниинь болоно. Юундэб гэхэдэ, хүнүүд, үхибүүд гол түлэб эмнэлгын лэ газарнуудта халдаа ха юм. Харин тиихэдэ хилын саанахи оронуудта иимэ ушар огто дайралдадаггүй. Тэндэ гомо болон гетеросексуальна харилсаануудаар болон наркомануудһаа халдана.

Манай республикын больница бүхэндэ шприцүүд, зүүнүүд, шуһа юулэхэ системэнүүд; гинекологическа болон стоматологическа хэрэгсэлнүүд дутална. Һүүлэй үедэ хэрэглэгдэжэ эхилһэн нэгэ дахин хэрэглэгдэдэг шприцүүд хаанаашье хүртэнэгүй. Ариг сэбэр болгодог түхеэрэлгэнүүд эсарагданагүй. Энэ талаар республикын хэмжээн соо жэлһээ жэлдэ абтадаг элдэб шиидхэбэринүүд, тогтоолнууд дүүргэгдэнэгүй. Бүхы эмхинүүдые хангадаг байхаар стерилизаци хэхэ түбэй отделенитэй боложо ядаһаар үнинэйбди. «Бурмедтехника» шприц арюудхадаг шкафуудые захиһан аад, миил 11,9 процент, автоклавуудаар 23,9 процент хангагдаа. Эдэмнай элдэб үбшэнэй тарахагүй ябадалда гол шухала зүйлнүүд ха юм.

Орон соомнай болон манайшье республикада СПИД үбшэнһөө һэргылхэ талаар ашаг үрэтэй зүйл болохо презервативууд үгы болонхой. Эндэ энеэдэтэй юумэн үгы. СПИД республика соомнай бии болоо, хоёр хүн тусхай тэмдэглэлдэ абтаад байна. Һэримжэтэй байгты. Энэ аюултай муухай үбшэнэй тарахагүйн тулада бүхы хүсэ шадалаа, арга хургаяа нэгэдүүлжэ, тэмсэлэй, һэргылэмжын хүдэлмэри ябуулха ёһотойбди. СПИД гээшэмнай ямар нэгэн ганса ороной гү, али регионой үбшэн бэшэ бшуу. СПИД манда дүтэлөөд, аюулта һабараа дэлгэжэ байна гээшэ.

В. ВАРНАКОВ,
СПИД үбшэнһөө һэргылхэ ба тэмсэхэ талаар республиканска түбэй ахамад врач.

Бодожо үзэе, нүхэд!

УГ ГАРБАЛАЙМНАЙ ДЭМБЭРИ

УГАЙ БЭШЭГ харахада, угаа һонин юм. Ургажа байһан модон шэнги, ганса үндэнэнһөө һалбараад, хэдэн олон аса һалаа боложо бадарна. Зариманиинь олоор пагсайн асатана. Тиигэжэ байтараа, бүлэг мүшэрынь хатангаа хаташаһан шэнги, саашаа үгы болошоһон байха юм. Ягаа юм ааб даа, харахада, һөөл шаналалтай шэнги. «Олон хүбүүтэйдөө бү бардамна-нүгэл» гэдэг урданай үгэ эндэ һанаанда ороодхино. Урданаймнай эхэ эсэгэнэр угаа таһалхагүйн түлөө буян хэдэг, үриин һүлдэ гүйжа ургэдэг, мүргэдэг, хүнһөө хүүгэдые үргэжэ абадаг ушар олон һэн. «Эрэ бэрхэдээ бэшэ, эхэ эсэгын буянгаар үдэжэ, үнэржэжэ һайн ябанабди» гэдэг гээшэ һэн.

Зарим айлай хүүгэдэй ехынь үргэмэл байдаг ушар ганса бэшэ юм. «Хүүгэдэй һүлдэ дахуулжа ерээ»,— гэжэ хэлсэдэг һэн. Уг гарбалайнгаа үнэржэхэдэ, үнэн зүрхэнһөө баясадаг байгаа. Үри хүүгэдэй һүлдэ гээшэ үндэр дээдын яашагүй ехэ үршөөл гэжэ сэгнэжэ, һайхан сэдьхэлээр нялха нарайе хүлеэн абажа, хотон зоноо урижа, баярай милаангууд хэжэ найрладаг һэн. Хүбүүтэй болоходоо, угай бэшэг хүтэлдэг нютагайнгаа үбгэндэ хүбүүтэй болоһоной баяраар, нэрыень угай бэшэгтэ оруулагты гэжэ абань бэлэгтэй, хадагтайгаар зорюута ошодог байгаа. Тэрэ сагта түрэлөө мэдэхэ гээшэ тон шухала байгаа. Адагынь долоон үе, шадаа һаа, арбаад үе хүн бүхэн мэдэдэг ябаһан юм. Энэнь ехэл гүнзэгы удхатай бэлэй. Түрэл зон хоорондоо айл болоод, эриг дорой үри бэетэй боложо магадгүй һэн. Ямаршье тиимэ гүнзэгы эрдэмгүй, генетикэ тухай дуулаашьегүй аад, ехэл сэсэн байһандань тэрэ үеынгөө элинсэг изагуурта баясамаар. Энээнэйнь ашаар буряадууд үдэжэ, бодожо, үшөө бэлигтэй зон гэгдэжэ ябаһан гээшэ.

Харин мүнөө сагта үдэхэ үнэржэхын эрмэлзэл огто үгы, эхэ эсэгымни уг таһаруужа гэжэ айха, гайхахашье юумэ байхагүй — иимэл ябана ха юмбибди даа.

Юун болобо гээшэб? Энээнэй унги гушаад онуудһаа эхитэй юм. «Урданай юумэн ула болоо, мүнөөнэй юумэн зула болоо» гэлдээд, ниигэм журамай шэнэ үзэлдэ оролгоноор буян бурханаа ула дороо даража, уг унгияа хэрэггүйдэ тоолобо һэн хэбди. Энэмнайшье тиихэдэ нэгэ ушартай байгаа. Тэрэ үеын зониие һагшадаг нарин һагшуур болохо «Социальна байдал» гэһэн хүсэнэг хубиин хэрэгэй сааргһандашье байха. Дээшээ дэбжэхэ хэрэгтэ, партиишье, комсомолойшье гуримаар, бэшэшье даа, тон түрүүн социальна байдалынь ямар бэ гэжэ һурагдадаг һэн. Энэ хатуу сэнэгэй нүхөөр гулгиржа гаралганаар өөрыншни «бирагүй нэгэ түрэл» торсолдожо болохо байгаа. Жэшээнь, Монгол гараһан, Шэнэхээн руу тэрьедэһэн гү, али лама, ноёд нюдарган байжа болохо. Тушаалгаһан түрэлтэйл һаа, өөдэлхэеэ ехээр найдаха юумэ үгы һэн даа. Тиимэ сагта түрэлөө мэдэхэ гэхэ гү, али улаанай үндэһэ мүшхэхэ гээшэ огто үлүү һэн. «Урданай үбгэд шэнги, ахаһаа түрэлхэг юм?»— гэжэ түрэлшөөгөөшэ зарим нэгээ шоо үзэдэг, наада баридаг болобо.

Тиинһээр лэ табин-жаран жэл соо «мүлиржэ», эхэ, эсэгэ, аха дүүнэрһээ саашаа түрэлөө мэдэхөө болибо. Мүнөө үедэ уг нагсаяашье, үбгэ эсэгэеэшье мэдэхэгүй зон олон байха. Иигэжэл «газарай габаһаа гараһан» зон болонхойбди. Иимэ болохолоороо, үнэржэһэн, үндэһэн ушар хэндэ хэрэгтэй бэлэй? Энээниие тодожо, мүнөө үеын зониие абахалаараа, үсөөн хүүгэдтэй байдаг «моододо» орожо, ганса хоёр тунхилгаануудые иигэжэ-тиигэжэ үндылгөө хэбэртэй болоод, «убайгүйдөө һубайржа, унагагүйдөө жороололдобо» тэһэншүү. Юун болобо гээшэб гээ һаа, «байдалай муүһаа иигэнэбди» гэжэ бэеэ сагаалдаг гээшэ. Үнгэрһэн хорёод-гушаад жэл соо үриие үдхэжэ ядахаар саг байгаагүй. Ядаабди гээ һаа, худалшье, нүгэлшье. Үшөө үнэржэжэ ябаһан ганса нэгээ шоо үзэжэ, болбосон бэшэдэ тооложо: «Тэрэмнай, энэмнай үнеэн шэнги, жэл бүри түрэдэг ха, һи... һи...»— гэлдэхэшье ушар дайралдаха. Жараад оной гаратар, олонхи эжынэр үри хүүгэдтээ хубсаһыень оёжо, үмдэхүүлдэг, саад, яслишье үсөөн, юумэн наймаанда бии хэбэртэй аад, гар дээрэ мүнгэн хомор байһан гэжэ мартаха ёһогүйбди. Тиихэшье сагта бултадаал олон үри хүүгэдтэй байгаабди. «Үсөөн хүүгэдэй моодо» ажабайдалай муүһаа бэшэ, харин Лениндэшье, бурхандашье этигэдэггүй зоной — залуушуулай абариин муудаһанһаа болоо гэжэ үнэнииень хэлэе.

— Шажанда тусгаар харша, хээлиеэ таһалдаг — бодошогүй нүгэлтэ үйлэ хэгдэнэ,— гэжэ октябриин эхеэр Улаан-Үдэдэ болгошо буддын шажантанай арбадахи хурал дээрэ ламанарай талаһаа хэлэгдээ һэн.

Урдын урда сагай шажанай дээдэ эрдэмтэй гэгээн изагууртанай иимэ сагай ерэхые мэдэдэг байһаниинь гайхалтай юм. 1941 оной намар нютагаймнай хоёр үбгэд — Борын Шойбоон, Цырендашын Дамдин гэдэгүүд урданай нэм нюусаар үзэжэ байтараа: «Үхэһэниинь амидыгаа тэжээхэ, үриеэ эхэнь хороохо саг болохо юм»,— гэжэ уншаад, ехээр гайхажа: «Хэн хэзээ үхэһэн аад, үлэһэн зоноо тэжээхэ бэ даа, үбэштэйшье һаань, үриеэ эхэнь хайрлажа, абажал ябадаг гээшэ, хай, энэмнай сэхээр хэлэгдэһэн бэшэ, орёо галиг удхатай байха байгаа ха, бидэ хоёр тайлбарилжа бирахагүй байнабди».— гэжэ орхёо агша һэн. Тэрэнэймнай харюу уданшьегүй эрьежэ ерэбэ ха. «Тэжээдэг хүнөө гээһэнэйнь түлөө» гэжэ дайн сэрэгтэ унаһан зоной бүлэнэртэ пенси үгэдэг болобо. Уданшьегүй таби гаран оноор аборт хэхые зүбшөөгдэбэ. Эхэнь үриеэ хорооногүй гэхэ аалди? Һайса энээн тухай бодоод үзэе: «Хүүгэдни олошорбо» гээд, амиды гүйжэ ябаһан хүүгэдэйнгээ нэгые бараад, амиинь таһалжархидаг гээшэ һаа, ямар бэйлтайб? Бурхан зайлуулаг! Нэгэниинь нюураа харуулһан, нүгөөдэнь нюураа харуулаагүй — гансахан лэ иимэ илгаатайл даа.

Үри хүүгэдэй һүлдэ гээшэ айл хотондо эрьехэдээ, һай хаража, энээхэн һайхан эхэнэрээр эжые хэхэмни гэжэ ерэхэ юм гэдэг. Иигэжэ ерээд, эхынгээ халуун умайда түбхинэтэрнь, хүйтэн түмэрөөр дэгээдэжэ, хобхо хюһаад, шуһан харгыгаар ябуулжархихадань, ямар гээшэб?

Энэ эхэнэртэ, энэ айлда ямар һаалта, тойбо болохо байгаа юм? Бүүбэйхэн боложо түрөөд, таршалан жаргажа, ташаганаса энеэхэ хубигүй байба ха юм даа!

Ехэнхинь өөрын хабаатай, түрэл хүнэй һүнэһэн эрьехэ юм гэжэ хэлсэдэг һэн. «Бурхан үгы, һүнэһэн үгы» гэһэн һургаалаар хүмүүжэһэн зондо эдэ үгэнүүд гайхалтайгаар, адаряатайгаар дуулдана ёһотой.

Юун ааб гэжэ һанамаар нэгэ жэшээ хэлэһүүб. Минии багада зэргэлээ айлаймнай бишыхан басагахан наһа бараба. Хүгшэн эхэнь үхэһэн бэе дээрэнь зогсоһон: «Хүүгэнэйнгээ бусахыень сагаан эдеэнэй дээжээр тэмдэг хэхэмни»,— гээд, шанагатай һүнһөө соходонь дуһааха аад, уйлажа, һалганажа байһанһаа боложо, бад байса тэрэ һүеэ адхажархиба. Хоёр жэл болоод, баһал басагатай болоходонь, зүүн мүр дээгүүрнь юумэнэй урдаһан түхэлтэй эли гэгшын ашагтай бүүбэйтэйхэн болоо агша бэлэй. Тэрэ басаган мүнөө табияа гаража, мэндэ һайн ябажа байдаг. Энэ мэтын жэшээ наһажаал зон өөһэд өөһэдынгөө ажабайдалһаа олые оложо хөөрэхэ байха. Минии дүтын һанагдаха танил, ород залуу бэри хүбүүхэнээ гээгдэхүүлээд хэлээ агша бэлэй: «Таанад, буряадууд, үхөөд һөөргөө түрэдэг гэжэ этигэдэг, яаһан һайхан заншалтай гээшэбта? Хүбүүхэмни үхэн үхэшөө гэжэ һанахадамни, ехэл бэрхэтэй, гашуудалтай байна».

Энэ мэтээр зариманай үри хүүгэдэй һүлдэдэ мээхэйржэ ябахада, нүгөөдүүлнай тон гажа буруугаар забдажа байха юм. Үнихэн саг болоо, үетэн хэды зон суглараад ярилдажа байха соогоо хэлсэбэ һэн хабди: «Энэ аборт хэ хэһээр, буряаднай үсөөн мүртөө, бүои дууһашахань бэшэ гээшэ гү? Энэ хэрэг эхэнэрнүүдһээл гарана»,— гэлсэхэдэмнай, нэгэ бэри тодожо абаһаар: «Буряадые олошоруулхамни гэжэ нормогүй түрэжэл байхань бэрхэ байна даа. Эрэ эмэ хоёр ээжэлжэ түрэдэг байхаа яаһан юм?»— гэжэ наадандаа холингоо хэлэжэ, маанадые торгобо һэн ха. Иигэжэ гушаа гаран жэл соо үри хүүгэдэйнгээ һүлдые дураараа эритээр хюһажа хаяламнай үнэн. Юртэмсын жама ёһодо хүнэй шэрүүн гараар оролсожо худхаһанһаа зүб юумэн гараа гэжэ үгы һэмнай даа. Энээниие һаянайл мэдэржэ байна гээшэбди. Энэ үриин һүлдые дайгануулһан ушар хэзээндэ нэгэ өөрынгөө хойшолон харуулха ёһотой. Энэ хэрэг һайн һайхан юумэн бэшэ, уг унги таһаруулхын муу үйлын хүтэлбэритэй байһаниинь сохом.

Олон хүүгэдтэйдөө ядажа, туража үхэжэ байгаа гэжэ дуулдаагүй юм. Урданай зон хэлсэхэдээ, үри түрэхэдөө, өөрын хубитай, эд зөөриин хэшэгтэй ерэхэ юм гэжэ хэлсэдэг бэлэй. Ажабайдалай ута зам соо түрэһэн аха дүүнэрэй хоорондын барисаа, бэе бэеэ дүнгэхэ, тулгаха ябадал бараггдахагүй. «Олоной оромтой» гэдэг арадай сэсэн үгэ эндэ оноод буудаг гээшэ. Айл аймаг болоод, нэгэ нэгэндээ айлшалалсажа, зүрхэнэйнгээ нангин сэдьхэлые хубаалдажа, нэгэнэйнгээ түбхинэхэдэшье, түрэхэдэшье, амжалта түйлахадашье, даган баясажа ябаха гээшэ ямар дээдын жаргал бэ! Үгышье һаа, юртэмсэ хэлтэгы гэдэгээр алил үбдэхэ, ядарха, үхүүлхэ, гансаардаха гэхэ зэргын бэрхэшээлтэй үедэ түрэһэн олон аха дүүнэрэй халуун туһа, хайра оролдолго юугээр сэнтэйб?

Манай буряад арадай гурим заншалда **олоной эжы** гэжэ ямар хүндэтэй хүн байгааб! Бэе мяханииньшье эм болоһон, ямаршье бузаргүй арюудаһан бэетэй гэжэ хэлсэдэг байһан гээшэ. Эхир хүүгэдэй эжын альган эм домтой гэгдэжэ, хүхөө үбдөөд эльбүүлжэ амаржадагшье байһан гэлсэхэ. Олоной эхэ гээшэ Дара эхэ бурханай тусгаар эбиеэл (үргэмжэ) доро байдаг гэжэ этигэдэг һэн.

Иигээд лэ, үриин һүлдэһөө тутархангүй, гарбалайнгаа зула бүхөөнгүй, улам саашань бадарааха гэжэ оролдоёл. «Шажан болбол хара тамхин мүн» гэһэн хара номнол доро хүн болоһон мүнөө үеын зониие сэхэ гэмнэхэшье аргагүй байна.

Эдэ зоной сэдьхэл зүрхэнэйнь оёорто яажа нигүүсэхы сэдьхэл, нүгэл буянай мэдэрэл оруулха гээшэб гэжэ бодохо саг одоол болобо хаяаш гэжэ энгэгдэнэ. Һаяханай нюдөө нээжэ ядажа, нүгэл буян гэлсэжэ эхилжэ байна гээшэбди.

Нэн түрүүн арбан хара нүгэлэй тон хүндэ нүгэл хадаа **амитанай ами таһалха, үри хүүгэдэй һүр һүлдые дараха** гэһэн ябуулгые — бурхан шажанда огто харша аборт гээшые болюулаял, хэшээел! Нүгэлөө наманшалаял! Үри хүүгэдтээ, зээнэртээ, һайса ойлгуулаял!

Дамбинима ЦЫРЕНДАШИЕВ,
багша ябаһан, пенсионер.

ТОЛИ

СЭРЖЭМААХАН, СЭРЖЭМАА

Эжы, абын магналхан,
Эрхэ, бэрхэ Сэржэмаа
Түрүүшээр һандай түлхижэ
Таһалгаараа табараа юм.

Тахим дээрээ тоггожо,
Тэнсүүриеэ олоходоо,
Һарбайһан гарта тэгүүлжэ,
Һандайш тоохоёо болёо һэн.

Алтан намарай түлэг соо
Аглаг хүдөө үзэбэл даа.
Шаргал ногоон намаа соо
Шадалаараа ябажа хүхибэл даа,

Яаһан зөөлэн газар бэ!
Ямар уужам дайда бэ!
Иигээд ходол ябаа һаа,
Эгээл һонин гайхал даа.

Сэржэмаахан, Сэржэмаа,
Сэнгэн, үдэн үбэлжыш,
Дулаан хабар, намартаа
Дуулим хүдөө ерэхэш даа.

Дууша шубууд дээрэшни
Дуугаа татан угтахал,
Уяхан сэсэгүүд дороошни
Унгын хибэс дэлгэхэл.

Түрэһэн тоонто дайдаяа
Түрүүшынхеэ мэдэрхэш,
Аглаг һайхан шэнжэдэнь
Аятай баясан сэнгэхэш.

Дэнсэма БАДМАЕВАГАЙ фото.

Булат ЖИНЧИПОВАЙ шүлэг.

БЭЛИГЫНЬ БУРЯАДТА ХҮГЖӨӨ ЮМ

Елена Евгеньевна Котвицкая 1909 ондо хүдэлмэришэнэй бүлэдэ түрөө. 16 наһатай байхадаа, һайн дураараа Буряад орон ерээд, багшалжа эхилһэн юм. Тиигэжэ Хоринская гэһэн ара нэрэ (псевдоним) абажа нэршэһэн түүхэтэй.

Багшалжа байхадаа шүлэг, корреспонденцинүүдые бэшэжэ, «Маша-колхозница» гэжэ нэрэеэ табяад, газетэдэ эльгээдэг байгаа.

Елена Хоринская Буряадай бүлэг уран зохёолшодтой (Солбонэ Туяа, Д. Хилтухин ба бусад) СССР-эй уран зохёолшодой нэгэдэхи съездэ хабаадалсаһан байна.

1935 онһоо Е. Е. Хоринская Свердловск хото нүүһэн юм. Хүдэлжэ байгаад, Литинститут дүүргээ.

1945 ондо тэрэнэй «Нүхэдтөө» гэжэ шүлэгүүдэй түрүүшын согсолбори хэблэгдээ бэлэй. Удаа дараалан «Амар сайн, углоо!» «Сасуутан», «Шүлэгл...гүүд», «Тэрэнги» гэһэн номүүд ...лэгдэнхэй юм. Гадна үхибүүдтэ ...жа, «Эдир хэсэшэн», «Долоон ... догдой басаган», «Нэгэ самса... Сашканууд». «Энезгээшэ хүбүү... энездэтэй шүлэгүүд» гэһэн ... бэшээ.

Елена Хоринская СССР-эй У... хёолшодой холбооной гэшүүн ...

* * *

Елена ХОРИҺСКАЯ

МОЙҺОН СЭСЭГЛЭНЭ

Мойһон сэсэглэхэ хирэндээ
Мүргэнэ уһанай нюрууда.
Мойһоной сэсэглэжэ байхада
Минии наһан һанагдана.
Дайн дажараанай замаар
Дайлалдан үнгэрөө наһамнай.
Үндэр хада,
дабаагааар,
Үер уһанай оломоор
Үнгэрөө залуу наһамнай.
Шанга шэмэрүүн ябахаар
Шахаа тангаригаа барябди.
Һарабша малгайтай ябаабди,
Һаршаганалдаабди
юнгштурмовкоороо.
Хото, хүдөө талаар
Ходо плакадууд уряалаа.
Һула һундаан бэшэл һэмди —
Һулаханаар хилээмэ химэлэн,
һүн, уһаар
ундаа харяан,
Комсомол соггой дуугаар
Хэнхинаа эдир наһамнай.
Дайсан мужаа дээр
хоргодонхой,
Дайлаа галаар,
обрезээр.
Унаһан бүргэд хүбүүдээ
Улаан туг дор
хүдөөлөөбди.
Магнитка.
Гушаад онууд.
Манда хамаагүй хүйтэн.
Үлдэбэш, даарабаш —
ажалдаабди,
Үнэн сэхэ зантайбди.
Шэнэхэн бараагууд.
Хабаржаан.
Сэсэгээ мойһон айрууна.
Эдэ хатуу он жэлнүүды
Энхэрэн һанажа ябанабди.
Һаншаг сайжа захалаа,
һанаамнай —
һайхан тээшэ.
Анда нүхэд, үүринэр,
Агуу минии аха дүүнэр.

* * *

Дабаагаа дабажа ябахадаа,
дабшалха зүргээ олонхойбди.
Жэргэмэлэй абяанда анжарнабди,
жэхылдэнэбди
баабгайн мүрһөө.
Шуурганай ташуурта диагдангүй,
сэхэ урагшаа дабшанабди.
Араараа аюул мэдэржэ,
Нюураараа урдаһаань эрьенэбди.
Гансахан шуданзаар аһааха
галай түүдэг носоонобди.
Тайгынгаа жаягые мүнөөшье
тайжа,
дурасхал болгонобди!
Танил вальс
оркестр татамаархан,
тэрэ манай зүрхэ татанхайл.
Түмэр замай сэсэрлиг —
намжаахан,
түхэрезн һарын толондо умбанхай.
Тэрэ сэсэрлиг соо бидэ одоо
таряа һэмди сэсэгүүды олоор.
Һанаанһаа һаланагүй —
бүхөөр ороод —
һанажал байнабди,
буланда хороод.
Оркестр наярна.
Хүгжэм зэдэлнэ,
ондоо тээшэ
маниие уряалаа.
Залуушуул мушхараа,
эрьелдэнэ,
хатарна.
Ботинка, сандалиин
уланууд элэхэ,
Бидэшье эдэнһээ дутахагүйбди
хатархадаа,
булта иигэжэ
мушхаралдажа шадахабди.
Хорхойтонги,
обтонги байнабди
харахадаа,
хашаржа,
шэбтэр боложо
субанабди,
Холбогойролдонхой,
эрьешэнэ-
хошоодос...
хайша хэрэгээр
тэдэнэр год...
Бидэнэр хатарта ябаха ёһогүйбди,
буруушаанабди энэниие
мещан ёһо губ...
Манай комсомолой дарга ходо...
манай ячейкэ хүмүүжүүлдэг,
суглаа...
Хуушаараа ажаһууха хэрэггүй...
хатар-ёохор
буруушаанаб,
мэдүү...
Аалихан,
аниргүйхүн
ошонобди ...
арюун нарһадай
агаар гудамхии,
Даргамнайшье
арсахагүй байгаа
сэн...
даража зүрхөө
ябанал даа
Ородһоо В. ПЕТ...
оршуул...

БУДДЫН ҺУРГААЛ ТУХАЙ

Газар дэлхэй дээрэ үргэнөөр дэлгэрһэн гурбан ехэ шажанай тоодо буддын шажан онсо һуури эзэлдэг. Урда сагта гансахан Ази түбиин хүн зоной дунда буддын шажанай үзэлтэн ажаһууһан һаа, мүнөө үедэ гэгээн багшын һургаал дагагшад Америкэ ба Европын гүрэнүүдтэ улам бүри олон боложо байнхай. Энэ жэлдэ манай республикада Буряадай буддын шажантанай ассоциаци байгуулагдаа һэеб даа.

Һаяхан М. Горькиин нэрэмжэтэ республиканска научна библиотекэ Буддын шажантанай ассоциацитай хамта «Буддын һургаалай үндэһэ һуури» гэһэн темэдэ лекци үнгэргэһэн байна. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, түбэд хэлэ, бэшэг шэнжэлэгшэ Виктор Николаевич Пупышев лекци унш... суглараһан олон зониие ехэтэ һонирхуу... Мүн эндэ «Буддын шажан: түүхэ ба со... гэһэн гаршагтай выставкэ олоной анх... татажа, ехэтэ һайшаагдаа.

Энэ выставкын зарим хэһэгүүд г... иимэ байна: «Буддын шажанай түүх... жан ба соёл», «Лэмын шажан — Буря...» гэхэ мэтэ.

Библиотекын хүдэлмэрилэгшэд буд... шажан тухай лекци хөөрэлдөөнүүдые ... шадаашье үнгэргэжэ байхаар хараална.

Р. БАТОМУНКУЕВА,
М. Горькиин нэрэмжэтэ республиканс... библиотекын ахалагша библиотека...

ЯБАГАН ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

ХҮБҮҮНЭЙ ЗАХЯА

Холшор гансам мэдээрэй,
Холбоо боложо һууxабди.

ЯМААН ҺАХАЛТА

Ямаан һахалтада ягаашье һаа,
Ябадал дундаа мэхэлүүлхэш.

МАЛГАЙ

Һогтуугай оройдо торохогүй,
Һонюушын гэртэ хонохогүй.

ЗУГАА

Зуужа, зуужа табихадаш,
Зургаан үдэр хүрэхэл даа.

ДҮТҮҮ ДУНДАНУУД

Оршолонто юртэмсые
Обёорходожо харза һааш,
Олдожол байха юм —
Обоо хүбөө дунданууд

ДОЛГИН

Үндэр тэмээнэй
Нюрган долгилһон.
Үбэштэй хүнэй
Уураг тархи долгилһон

АРХИ

Мүнөөдэрэй жаргал
Үглөөдэрэй тахал.

Матвей ЧОЙБОНОВ.
Улаан-Үдэ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

КПСС-эй рескомой ээлжээтэ бюро һаяхан боложо үнгэрбэ. Тус бюро дээрэһээ бэшэгдэһэн тоосоон газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ барлагдаба.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ ...дын заседани дээрэһээ ...ай корреспондентнүүдэй ...шэһэн тоосоон «России... нютагуудые ...гэргээхэ ... гаршагтайгаар номерто ...

Муйскын райгүйсэдкомо... рүүлэгшэ А. П. Зенче... газетын корреспонденты... гэргэһэн интервью ном... «Соведүүдэй хүдэлмэри... һэн ниитэ гаршаг доро... лагдаба.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

«Буряад үнэн» газетэдэ ерэхэ жэлэй захил саг соогоо хэжэ үрдеэгүй һаа, 1991 оной февралиин 1-һээ абахаар захил хэжэ болохо байна гэжэ һануулнабди.

Декабрь һарада иимэ захил ниитын хэблэл тараагшад, «Союзпечатиин» бүхы отделениинүүд, хүдөөгэй почтын хүдэлмэрилэгшэд абаха ёһотой.

Али нэгэн шалтагаанаар мүнөө намар захил хэжэ шадаагүй һаа, ехээр бү гажарагты. Ерэхэ жэлэй февралиин 1-һээ «Буряад үнэн» газетэеэ абадаг болохо арга байна бшуу. Гансал шамдаха, эдэ үдэрнүүдтэ захил хэхэ хэрэгтэй.

11 һарын захилай сэн—14 түхэриг 30 мүнгэн.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Манай саад». 10.00—«Партнер». 10.30—Хүн. Газар дэлхэй. Юртэмсэ. 11.30—Манежһээ манеж хүрэтэр. 11.40—Ан амитадай аймагта. 12.40—Парнас тээшэ шата. 12.55—«О, слезы на глазах» — уран һайханай - публицистическэ фильм. 14.25—Режиссёр И. Селезневагай фильмүүд. «Всем—спасибо...» 16.00—СПИД-тэй тэмсэлэй бүхэдэлхэйн үдэртэ. Теле-хүүргэ. 17.30—Үсөөн тоото арадуудай фольклорно коллективүүдэй концерт. 17.50—Уласхоорондын шэнжэлэл. 18.35 — «Волшебник слова»— баримтата фильм. 18.55—«Из жизни Федора Кузькина» — уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. 22.00—Время. 22.30—СССР-эй правительствада. 22.40 — «Борис Рубашкин—Москвада». 00.05—Шэнэ һониной албан. 00.20—Джаз тухай.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.20—«Наадыш, гармонь!» 10.35—«Вызов»—баримтата фильм. 11.00—Ф... һолжоролгоор уласхоор... мүрысөөн (эрэшүүл). 1... «Протопоп Аввакум»—б... тата фильм. 12.10—Холб... рисаан-хуралдаан. 12.40—... мобиль худалдажа аба... нүүдтэ. тэрээн тухай ... дэг хүнүүдтэ туһатай ба... даатай ажаглалтанууд. 1... Баримтата фильм. 14.3... ветскэ Союзай маршал ... Жуковай дурасхаалда. 14... А. Барыкин дуунуудаа ... хэхэ. 14.30—«Совет Росс... видеоканал. 17.00—Ехэш... мультфильмнүүд. 17.1... РСФСР-эй Арадай депут... дай ээлжээтэ бэшэ съезд... рэ. 17.25—Соносхолнууд... дээсэлнүүд. 17.30—Ю. ... вой дуунууд. 18.10—«Г... лэ». 19.15—РСФСР-эй А... депутадуудай ээлжээтэ ... съезд дээрэ. 21.25—«А... нойрсогты, багашуул» 2... Арадай аялга дуунууд. 22... Время. 22.30—СССР-эй ... ховно Соведэй сесси ... 23.00—Телевидени ТИВИ ... 24.00—«Показание пот... шего» уран һайханай филь...

Редакторай орлог...
П. Н. НИМАЕВ

Үбэр-Монголой онтохонуудһаа

ТӨӨ ҮБГЭН

Эртэ урда сагта Төө үбгэн төө халзан сартай һэн ха. Нэгэтэ тэрэ төө халзан ганса сараа үгсэлжэ, богони хабһыень шанажа, долоон хоног соо эдижэ, баража ядаад, эдилсэхэ хүниие бэдэржэ ябаа ха. Тиигэжэ ябахыень шаазгай хараад:

— Төө үбгэн, хаана ошожо ябанат?— гэхэдэнь:

— Төө үбгэншни төө халзан сараа алажа, богони хабһыень шанаад, долоон хоног соо баража ядаад, эдилсэхэ хүниие бэдэржэ ябанаб,— гэбэ ха.

— Би эдилсэжэ үгэһүүлби,— гэжэ шаазгай эбдүүсэн шаханаба.

— Үгы, болохогүй,— гээд үбгэжөөл саашалба.

Тэрэ һамбаандань шоно хараад:

— Төө үбгэн, хайшаа ошожо ябанат?— гэбэ.

— Төө үбгэншни төө халзан сараа алажа, богони хабһыень шанажа, долоон хоног соо баража ядаад, эдилсэхэ хүниие бэдэржэ ябанаб,— гэбэ. Энэ үгыень шоно дуулаад:

— Би эдилсэжэ үгэһүү,— гэхэдэнь:

— Үгы-ы...— гээд ябашаба.

Тиигэжэ ябаһаар гурбан хүбүүтэй нэгэ шолмос эхэнэрэй гэртэ хүрэжэ ерэбэ. Шолмос эхэнэрэй:

— Төө үбгэн, хайшаа ошожо ябанаш?— гэхэдэнь:

— Төө үбгэншни, төө халзан сараа алажа, богони хабһыень шанажа, долоон хоног соо эдижэ, баража ядаад, эдилсэхэ хүниие бэдэржэ ябанаб,— гэбэ.

— Тэрэ хабһыешни би ошоод эдилсэһүү,— гэжэ шолмос эхэнэр һөөргэдэбэ.

— Болоно,— гээд Төө үбгэн зүбшөөбэ. Шолмос эхэнэр гурбан хүбүүдээ унтуулжа, Төө үбгэниие дахаад ябаба. Төө үбгэнэй гэртээ хүрэжэ ябатар, урхөөрнь шаазгай ниидээд, үүдээрнь шоно гүйжэ гарашаба. Гэртээ ороод харахадань, төө халзан сарайнь мяханһаа юуншье үлөөгүй байба ха. Тиихэдэнь Шолмос эхэнэр Төө үбгэндэ:

— Ши намда худалаар хэлэжэ, мэхэлээш. Би шамайе эдихэм,— гээд үбгэн тээшэ дабгэхэдэнь, Төө үбгэн гүйжэ, мүльһэнэй хүндыдэ орошобо. Шолмос эхэнэр ерээд, үбгэнэй мүльһэнэй хүндыһөө гарахыень хүлеэжэ байтараа:

— Хүбүүдни үлэсхэлэн һэн. Хүбүүдээ эрьеэд ерэхэм,—гээд ябашаба ха.

Энэ үедэ Төө үбгэнэй мүльһэнэй хүнды сооһоо гаража, ондоо газарта хорёод байхадань, Шолмос эхэнэр хүбүүдээ хүхүүлжэ ерээд, Төө үбгэнэй мүльһэнэй хүндыһөө гарахыень дахинаа хүлеэжэ һууба.

Тэрэ һамбаандань Төө үбгэн Шолмос эхэнэрэй гэртэ ерээд, гурбан хүбүүдыень хороогоод, шанаад ябашаба.

Шолмос эхэнэр Төө үбгэнэй гарахыень хүлеэжэ ядаад, гэртээ ерэжэ хүбүүдээ эрьехэдэнь, хүбүүдынь тогоондо шанаатай байба ха. Шолмос бүри ехээр сухалаа хүрэжэ:

— Төө үбгэн, шамайе алахаб, хүбүүдһээш үһөө нэхэхэб,— гээд мүльһэнэйнгөө хүндыдэ гүйжэ ерэхэдэнь, Төө үбгэнэй хүбүүд гэдэһэтэй шуһа хахалаад, мүльһэн дээгүүр сасажа, мүльһэнэй хүндыдэ ороһон мүр гаргаад ябаһан байба. Шолмос эхэнэр тэрэниие хаража үзөөд:

— Төө үбгэн, үхөөш хадашни, шуһыеш долёохоб,— гээд мүльһэн дээрэ байһан шуһа долёоноб гэжэд, мүльһэндэ хэлэеэ няажархиба.

Төө үбгэнэй мүльһэнэй хүндыһөө гаража ерэхэдэнь, Шолмос эхэнэр:

— Би шамайе алахаа болёоб, хэлыемнил энэ мүльһэнһөө һалгааажа үгыш,— гэжэ бархирхадань, мохоо хара хутагаа гаргажа үгэбэ. Тэрэ хутагаарнь Шолмос эхэнэр хэлээ таһа отолжо һалаһан гэхэ.

Тиигэжэ Төө үбгэн, төө халзан сараараа гурбан хүбүүтэй шолмос эхэнэрые дараһан ха.

«Зургаадай мэргэн» гэжэ хуушан монгол номһоо
С. БАХЛАЕВ буряадшалба.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
«Джангар»— в 19.
Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
«Тохёолгон» (Соприкосновение звезд)— в 19-30.
Русский театр драмы
«Срок проживания окончен»— в 19.
«Дружба»
«Тринадцатая невеста принца» — в 9-40, «Сердце ангела»— в 13-40, 18-10, «Беспредел»— в 11-20. 15-50, 20-10.
«Родина»
«Судьба барабанщика»— в 10, 16-30, «Мария-Магдалина»— в 12, 13-40 (удл.), 18-10 ... (удл.), «Беспредел»— в 2...
«Прогресс»
Красный зал —«Мистер П... в тылу врага»— в 9-30, 11... 13-10, 15, 16-50, 18-40, 20...
Зеленый зал —«Храм ... (2 с.)— в 10, 12-40, 15-40, ... 20, «Паспорт»— в 18.
«Октябрь»
«После войны мир»— в 9... «Сети любви» (2 с.)— в 1... 15-30, 18-10, 20-30 «Обре... ный на одиночество»— ...
«Байкал»
«Сережа»— в 16-30, «... любви» (2 с.)— в 18, 20-3...

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95: собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия 2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР Директор 2 40 45

Заказ № 276.